

Malmö Högskola
Läraryrket
Individ och samhälle

Examensarbete
15 högskolepoäng

”Jag har en röst så jag kommer att bli hörd,
För i mitt hjärta bär jag Hans ord ”

Kvinnors röster om islam och religiös identitet i Sverige

“I have a voice so I will be heard,
For in my heart I carry His word”
Women’s voices about Islam and religious identity in Sweden

Emmie Knudsen

Lärarexamen 270 hp
Religionsvetenskap och lärande
Slutseminarium 2011-06-01

Examinator: Bodil Liljefors-Persson
Handledare: Pierre Wiktorin

“Genom att konfronteras med det okända lär vi oss mer om både oss själva och andra, och vi ser att man som människa kan leva på väldigt olikartade sätt.”¹

¹ Franck, 2003, s 100

Sammanfattning

Kunskapens makt är stor, men när den används fel blir den förödande. Rådande diskurser producerar kunskap om muslimer där muslimska män framställs som våldsbenägna och där muslimska kvinnor ofta blir en symbol för förtryck. Dessa stereotypa bilder bidrar sedan till att muslimer blir utsatta för intolerans, kränkningar och diskriminering i Sverige.

Denna studie fokuserar på unga muslimska kvinnors religiösa identitet för att nyansera de stigmatiserade bilderna som finns om muslimska kvinnor. Genom en kvalitativ undersökning med intervju som teknik, lyfter studien fram religion från ett individperspektiv samt hur religiösa individer upplever sin religiositet i förhållande till ett samhälle där sekularisering är en stark norm. Intervjuer har gjorts med sex unga kvinnor från olika platser i Skåne och resultatet visar på en stark religiositet bland kvinnorna men också på att islamofobi och främlingsfientlighet är något som alla informanter har varit med om.

För att kunna motarbeta främlingsfientlighet och islamofobi krävs det också att läraren i skolan kan nyansera den stereotypa kunskapen om islam. Religionsundervisningen är ett forum där det genom både etiken och undervisningen om religioner, skall skapas en förståelse för religiösa individer samt ett empatiskt förhållningsätt till alla medmänniskor. Genom att visa på olika livssätt och vägar för att finna mening kan eleverna få verktyg till att ”bredda sina horisonter” och förstå att vi alla är lika just genom att vi alla är olika.

Nyckelord: islam, islamofobi, kunskapssyn, religiositet, sekularisering.

Abstract

The power of knowledge is great, but when used wrong it becomes disastrous. Prevailing discourses produce knowledge about Muslims where Muslim men are depicted as violent and where Muslim women often become a symbol of oppression. These stereotypes contribute to that Muslims are victims of intolerance, harassment and discrimination in Sweden.

The purpose of this study is to highlight young Muslim women's religious identity in order to modulate the stigmatized images that there are about Muslim women. By using a qualitative method with interview as technique, this study presents religion from an individual perspective and how religious people feel about their religiosity in relation to a society where secularism is a strong norm. Interviews were made with six young women from different parts of Southern of Sweden and the result show that the women has a strong religiosity but also that islamophobia and xenophobia is something that all of the informants, in some way or another had encountered.

In order to oppose xenophobia and Islamophobia, it is also required that schools presents an opposite picture of Islam than the often stereotypical representation that prevails in society. The religious education in schools is a forum where we can create an understanding for religious individuals and an empathetic attitude to all fellow human beings. By showing the different lifestyles and ways of finding meaning, students can gain the tools to "broaden their horizons" and understand that we are all different and it is that which make us the same.

Keywords: Islam, Islamophobia, perception of knowledge, religiosity, secularism

Innehållsförteckning

1 Inledning	8
1.1 Syfte och Frågeställningar	10
1.2 Disposition	11
2 Litteraturgenomgång och forskningsläge	12
2.1 Tidigare forskning.....	12
2.2 Vad är religion?.....	13
2.3 Det sekulära samhället	14
2.4 Islam och ”Väst ”	16
2.5 ”Nya muslimska identiteter ”	18
2.6 Sverige, muslimer och islamofobi	19
2.7 Didaktisk reflektion	21
2.7.1 Varför är denna kunskap viktig i skolan?	21
2.7.2 Hur skall vi arbeta med religion i skolan- två kunskapssyner	22
2.7.3 Vems kunskap?	23
3 Metod	25
3.1 Epistemologisk reflektion	25
3.2 Val av metod	25
3.2.1 Intervju som teknik	26
3.2.2 Struktur på intervjuer	27
3.3 Urval och Praktiska övervägande	28
3.4 Etiska Övervägande	29
3.5 Kritisk reflektion kring metodval.....	30
4 Resultat	32
4.1 Presentation av informanter	32
4.2 Islams betydelse	33
4.2.1 Uppväxtens Roll.....	34
4.3 Islam, kvinnornas religiositet och mötet med samhället.....	36
4.3.1 Bemötandet av människor i samhället	36
4.3.2 Reaktionen på slöjan.....	38
4.3.3 Slöjans betydelse för mina informanter	39
4.3.4 Hur informanterna vill att människor skall förstå islam	40
4.3.5 Samhällets påverkan på religiositeten.....	41
4.4 Syn på skolan, undervisningen och dess förmåga att skapa förståelse	43
5 Analys	45
5.1 Kvinnornas religiositet.....	45
5.2 Religiositeten och samhället	48
5.3 Relevansen för skolan och lärare	52
6 Avslutande reflektion	56
Källförteckning	59
Bilaga 1	63

1 Inledning

Det är en vanlig dag i skolan. Mina elever har varit i full gång med en arbetsuppgift om islam som de fått en vecka tidigare. Det är en skrivuppgift som handlar om hur det är att leva som muslim i Sverige. Efter lektionen kommer Sonja fram och ber mig att läsa hennes text. I sin uppsats beskriver Sonja hur hon som fjortonårig tjej får vara med om att människor bemöter henne med ett aggressivt beteende. Det händer till exempel ofta att hon får höra saker som ”åk tillbaka till ditt hemland” eller att folk yttrar glåpord om hennes slöja. Min första reaktion när jag läser texten är en känsla av anstöt över hur människor kan bete sig mot sina medmänniskor. Men genom att fortsätta läsa Sonjas text, väcks samtidigt en beundran över vilken stark identitetskänedom och religiositet hon har. Hon vet vem hon är och hon är stolt över att vara muslim.

Det som Sonja blir utsatt för är tyvärr inget som är ovanligt i Sverige. Diskriminering, intolerans och kränkningar mot människor med en viss religiös tillhörighet är en del av den svenska samhälleliga diskursen och islamofobi är ett utbrett fenomen i ”Västvärlden” och i Sverige.² Själva termen islamofobi är relativt ny, men tankesättet och diskursen kring muslimer har en lång historia. Edward Said har till exempel visat i sin bok *Orientalism* (2003) hur diskursen om dikotomin väst / ”vi” och öst/”dem”, är en politisk vision av verkligheten som har sina rötter långt tillbaka i tiden.³ Denna politiska vision var ett verktyg för makt där muslimer definierades på ett sätt så att det skulle bli legitimt att dominera ”dem”. Det var även väsentlig för ett skapande av den europeiska identiteten som har fungerat som verklighet ända fram till idag.

Religion är en aspekt som används för att visa på skillnader mellan ”oss” och ”dem”, där det finns en tanke om att muslimers tro och muslimsk kultur krockar med

² Fazlhashemi, 2009, s 290-91

³ Said, 2003, s 43

det sekulära samhället.⁴ Pernilla Ouis och Ann Sofie Roald påpekar i *Muslim i Sverige* (2003) att det ofta är den ”islamiska kvinnosynen” som ses som det mest hotfulla,⁵ vilket Laila Ahmed i *Women and Gender in islam* (1992) menar var en vanlig tanke redan under kolonialismen där man pekade på att muslimska kvinnor var förtryckta, som ett resultat av den islamska kulturen och religionen.⁶ Som exemplet med Sonja visar är det ett stort problem att dessa perspektiv ständigt reproduceras i vår postkoloniala tid, då hon som många andra får uppleva kränkningar på grund av sin religiösa tillhörighet. Det krävs därför att man i skolan arbetar med att ge kunskap om islam som ifrågasätter och motverkar den rådande diskursen.

Det är viktigt att belysa att islam inte betyder samma sak för alla individer och att det finns en mängd olika tolkningar av religionen, vilket gör islam (som alla andra religioner) pluralistiskt.⁷ Ett viktigt redskap i detta är att eleverna får tillfälle att möta olika individer som har olika relation till sin religion. Björn Skogar skriver i *Livstolkning och Värdegrund* (2000) att det är för lite i skolan som handlar om ”mötet” med ”riktiga” människor.⁸ Eleverna behöver alltså få tillfälle att möta individer som representerar olika former av livsätt. Det är också viktigt att man i skolan nyanserar kunskap som ges ut om religioner där eleverna också får tillfälle att reflektera över sina egna livsfrågor och genom att de möter människor med liknade eller olika sätt att förhålla sig till världen, ”breddar” sin förståelse för människors val att leva sitt liv.

Det som också krävs är att man i religionsundervisningen arbetar med saker som berör elevernas samtid. I Lgr 11 är ett av syftena för religionsundervisningen att eleverna skall ges förutsättning till att kunna ”analysera hur religioner påverkar och påverkas av förhållanden och skeende i samhället.”⁹ Även om vi lever i ett sekulariserat samhälle så finns det många människor som är religiösa. Det är en stor del av människors liv och identitet som de har rätt till att ha. Men när massmedia presenterar en bild av en del religioner som något avvikande så måste det i skolan skapas en förståelse för människor som är religiösa.

⁴ Ouis & Roald, 2003, s 35

⁵ Ouis & Roald, 2003, s 35

⁶ Ahmed, 1992, s 154

⁷ Fazlhashemi, 2009, s 9

⁸ Skogar, 2000, s 115

⁹ Lgr 11, s 74

1.1 Syfte och Frågeställningar

Det övergripande syftet med denna uppsats är att få kunskap om muslimska kvinnors religiösa identitet och deras erfarenheter av att tillhöra en minoritetsreligion i Sverige. Det finns i huvudsak två anledningar till att det är viktigt att få kunskap om detta. Först och främst så blir muslimska kvinnor ofta en symbol för förtryck i den ”västerländska” diskursen och för att bryta dessa föreställningar krävs det därför att muslimska kvinnor får berätta om sina erfarenheter. För det andra skriver Falzhashemi att för att kunna bryta stereotyper så är det viktigt att kunna ställa frågan ”Vems islam?”¹⁰ Det är alltså viktigt att man får en förståelse för att islam är en religion som är pluralistiskt och att det finns åtskilliga sätt att förstå islam. Genom att lyfta fram 6 kvinnors röster och deras syn på islam, deras tankar kring livet och deras upplevelser av att vara muslim i Sverige vill jag visa på hur islam kan förstås från ett individperspektiv.

Vidare, då Otterbeck och Belevander i deras studie *Islamofobi* (2006), visar att unga muslimer generellt är mer utsatta för kränkningar än vad andra är¹¹ så anser jag att islamofobin är ett problem som vi måste arbeta mycket mer effektivt mot i skolan. Stora delar av vårt liv formas i skolan. Våra principer och moraliska förhållningsätt är viktiga aspekter som utvecklas under våra skolår. Lärare och skolan har ett stort ansvar men också en chans att förändra negativa tankemönster och fördomar.

En del forskning om muslimska kvinnor i Sverige har gjorts tidigare. Pia Karlsson Mingantis doktorsavhandling *Muslima* (2008) är en utförlig studie om muslimska kvinnors religiositet och hur de lever med sin religion i ett sekulariserat samhälle. Johanna Sixtenssons bok *Hemma och främmande i staden* (2009) är ytterligare en studie som behandlar muslimska kvinnor och deras möte med det sekulära Sverige. Sixtensson lägger inte fokus på religion, utan mer hur muslimska kvinnor upplever att de blir bemötta bland annat på grund av deras islamiska klädsel.¹²

Min studie kompletterar det som Sixtensson och Minganti tar upp, genom att unga muslimska kvinnors berättelser kan fungera som ett komplement och nyansera undervisningen om islam i skolan.

¹⁰ Falzhashemi, 2009, s 10

¹¹ Otterbeck & Belevander, 2006, s 54

¹² Karlsson, Minganti, 2008, Sixtensson, 2009

Således är följande huvudfråga framarbetad:

- Hur påverkas muslimska kvinnors religiösa identitet i mötet med det svenska sekulära samhället?

Till denna så kommer jag även att arbeta med följande underfrågor:

- Varför är kunskapen om muslimska kvinnors religiositet viktig för lärare?
- Hur skall en lärare arbeta med de här frågorna för att motverka fördomar?

1.2 Disposition

I första delen av denna uppsats finns en inledning som ger en överblick över vad det är för fält jag rör mig inom. I denna del finns även syfte och frågeställningar samt dispositionen. I den andra delen av uppsatsen redogör jag för en litteraturgenomgång. Där presenteras den litteratur jag har använt mig för att tillsammans med empirin få kunskaper som kan besvara mina frågeställningar. Kapitlet inleds med en kort presentation av tidigare forskning på området samt en förklaring av vad sekularisering och religion kan innebära. Det fortsätter sedan med en diskussion om hur relationen mellan ”väst” och islam har sett ut i historien och hur den ser ut idag. Efter detta kommer en presentation om unga muslimers identitet och om hur identiteten påverkas av att bo i Sverige. Den sista delen av kapitel två behandlar islam och Sverige. Här diskuteras varför en del svenskar har en negativ inställning till religion i allmänhet, det finns även en kort diskussion om islamofobi i Sverige.

I den tredje delen av uppsatsen finns en metoddel. Detta kapitel inleds med en epistemologisk reflektion. Därefter redogör jag för metodval, urval, praktiska övervägande samt en diskussion om det etiska förhållningsättet. Den sista delen av detta kapitel innehåller en kritisk reflektion av mitt val av metod.

I det fjärde kapitlet presenteras det resultat som jag fick av att göra intervjuer. Detta kapitel består av tre delar. Först presenteras mina informanternas relation till islam. I den andra delen redogörs för hur de blir bemötta i samhället och deras upplevelser av att vara troende muslimer i Sverige. I den tredje delen diskuteras även mina informanternas syn på skolan och dess roll att skapa kunskap.

I det femte kapitlet återfinns en större analys av empirin och litteraturen. Där går jag igenom min empiri och jämför med vad litteraturen diskuterar. Detta kapitel följs av en avslutande reflektion.

2 Litteraturgenomgång och forskningsläge

I denna del av uppsatsen finns en genomgång av tidigare litteratur som jag har använt mig av och jämfört med empirin. Kapitlet är uppdelat i tre huvuddelar: Den första fokuserar på synen på islam i ”västvärlden” samt religion och identitet. Den andra delen behandlar islam, Sverige och islamofobi. Den tredje delen tar upp teorier kring lärande och kunskapssyner i skolan. Dessa delar kommer sedan tillsammans med byggstenarna från empirin forma en helhetsbild av de frågor som jag vill svara på. Innan vi går igenom de olika delarna vill jag först kort presentera tidigare forskning på detta område samt ge en kort definition på religion och vad som kan karakteriseras som ett sekulärt samhälle.

2.1 Tidigare forskning

Det har skrivits en del om muslimer som lever med en minoritetsreligion i Västeuropa och USA, vilket också diskuteras i litteraturgenomgången nedan. Men här vill jag lyfta fram två studier som har gjorts om muslimska kvinnor i Sverige för att på så sätt också kunna placera min studie i ett specifikt forskningsläge.

I Johanna Sixtenssons bok *Hemma och främmande i staden*(2009) visar hon genom intervjuer med 19 muslimska kvinnor att de ofta blir utsatta för kränkningar på grund av att de bär slöja. Sixtenssons informanter menar att det är svårare för en kvinna med slöja att komma in på arbetsmarknaden och att kvinnor med slöja generellt får kämpa mer för att visa att de vill utbilda sig och att de vill arbeta.¹³ Sixtensson studie visar också att diskriminering bidrar till att kvinnorna söker

¹³ Sixtensson, 2009, s 39, 42

strategier för att nå acceptans och göra motstånd. Ett sätt att göra motstånd är att de är väldigt mån om att visa andra berättelser till de verbala kränkningar som de utsätts för och de söker olika sätt att presentera sig själv.¹⁴

I Pia Karlsson Mingantis avhandling *Muslima* (2008) presenteras muslimska kvinnor som kämpar mot fördomar mot kvinnor och muslimer. I *Muslima* beskrivs hur Mingantis informanter bland annat tar avstånd till kulturella traditioner och sedvänjor och vill leva efter "sann" islam som en del av deras vardag. Att vara muslim är det som de är "först och främst" och är således den huvudsakliga identiteten. Detta innebär också att vara troende är en del av det vardagliga livet där man är "nära Gud i tanke och handling" i allt man gör. Som ett exempel är att bära hijab en del av denna identitet där den troende måste ha rätt religiös motivation för att bära den. Den är därmed också ett tecken på att man hade nått religiös mognad och själv, utan påtryckningar från andra, hade förstått varför man skall bära hijab.¹⁵ Minganti skriver att ett centralt tema i hennes informanters strävan efter ett erkännande som "subjekt med agens" är att presentera sin tro som ett val som de själv gjort.¹⁶ Slöjan är också ett sätt att upprätthålla en samhällsordning där det finns en fungerande struktur mellan man och kvinna. I detta finns också en kritik mot det svenska samhället och den rådande utseendefixeringen.¹⁷

Det är i både Sixtensson och Mingantis studier jag tar mitt avstamp, då deras studier bidrar med en förståelse för hur muslimska kvinnor blir bemötta i samhället och hur de söker strategier för att bemöta stereotypa bilder om sig själva och andra muslimer. Dock så vill jag komplettera detta genom att också visa på varför studier som dessa är viktiga för pedagoger och hur man kan använda dem som ett komplement i undervisningen.

2.2 Vad är religion?

Inom sociologin finns två vanliga definitioner för att förklara vad religion är. Dessa kallas för den *substantiella* och den *funktionella* definitionen.

¹⁴ Sixtensson, 2009, s 68

¹⁵ Karlsson Minganti, 2008, s 137-138, 141, 232, 233

¹⁶ Karlsson Minganti, 2008, s 237

¹⁷ Karlsson Minganti, 2008, s 234

Den *substantiella* definitionen kan härledas till den brittiska antropologen Edward Taylor. Taylor använde sig av en ganska begränsad *substantiell* definition där han menade att religion är tron på ett andligt väsen.¹⁸

En del av den kritik som har riktats mot den *substantiella* definitionen är att den fokuserar på tron *på något*, snarare än *vad tron gör*. Dessa kritiker menar istället att man bör titta på vad religionen har för *funktion*.¹⁹ I den funktionella definitionen blir religion viktigt i en människas identitetsprocess där man försöker förstå hur religion påverkar samhällen och människor. Den franske sociologen Emile Durkheim menade till exempel att religion sammansvetsar en gemenskap och ett socialt sammanhang.²⁰ Durkheim ansåg att man måste se religion som ett komplext system av delar och definierade därför religion som "... a unified system of beliefs and practices relative to sacred things... beliefs and practices which unite into one single moral community called a Church...".²¹ Religion är alltså ett förenat system som sammanstrålar i en moralisk organisation som exempelvis kyrkan, där tro och handlingar är sammanknutna till heliga saker. Senare sociologer som exempelvis Milton Yinger fokuserar mer på individen. Yinger menar att religion är ett system där tro och praktik sammanflätas men också att denna sammanflätning stärker människan i de problem hen möter i livet.²² Kritiken som har riktats mot den funktionella definitionen är att den förenklar religionen och genom att förklara religionen som funktion bortförklarar existensen.²³

Religion kan alltså definieras på olika sätt, men till denna uppsats kommer jag att utgå från religion som funktionell för att förstå vad tron gör för individen.

2.3 Det sekulära samhället

I många delar av Västeuropa har den sekulära principen blivit en sådan stark norm att den sällan ifrågasätts eller problematiseras. Men vad innebär egentligen sekularisering och vad karakteriserar ett sekulärt samhälle? I introduktionen till "Socialvetenskaplig skrift" (2009), skriver Carlbom, Hedin och Månsson att det går att förstå

¹⁸ Hunt, 2002 s 7, Furseth & Repstad, 2005, s 28

¹⁹ Hunt, 2002, s 8

²⁰ Hunt, 2002, s 8

²¹ <http://durkheim.uchicago.edu/Summaries/forms.html> hämtad 2011-04-01

²² Yinger i Furseth & Repstad, 2005, s 34, 35

²³ Furseth & Repstad, 2005, s 36

sekulariseringen på minst två sätt. Man kan se processen som en företeelse i det civila samhället och vilket inflytande religiösa idéer har i människors verklighetsuppfattning. Men man kan också se processen så som den vanligen förklaras, nämligen att sekularisering är när kyrka och stat är åtskilda.²⁴ Hur man än väljer att se på det så innebär det en förändring hos individen och i samhället, samt i sättet att relatera till religion. Viktiga profiler inom sociologin som exempelvis Max Weber och Peter L Berger, menar att det som utmärker ett sekulärt samhälle är att till skillnad från att människor handlar efter religiösa motiv finns det istället en handlings och meningsmönster efter rationella motivationer. Detta är ett resultat av ”västvärldens” historia, där teknologiskt uppsving och utvecklad kommunikation är exempel på utvecklingens karaktärsdrag.²⁵

En annan anledning till att sekulariseringen har fått stärkt fäste är den religiösa pluralismen som präglar samhällen genom att människor alltmer förflyttar sig över länders gränser. Detta betyder också, som Hunt visar genom att referera till Peter L Berger och Thomas Luckman, att till skillnad från när det fanns *en* religiös tradition med *en* obestridd världssyn, finns det nu *flera* olika synsätt.²⁶ Med detta har religionens traditionella funktion att främja en social gemenskap och solidaritet gått bort. Detta betyder att istället för att se religion som ett bevis på tillhörighet i samhället så blir religion ett privat val och individer är fria att följa en personlig väg för att finna mening.²⁷ I *Samtidsislam*(2010) skriver Jonas Otterbeck att ” [i] det privata kan religionen dock blomstra”.²⁸ Otterbeck menar alltså att i det sekulära samhället blir den privata sfären viktig för religiositetens utveckling.

Det sekulära samhället innebär därför i huvudsak att religionens betydelse har gått från en kollektiv sak till individuell. För individer som flyttar från ett land där statsskicket sett annorlunda ut kan detta innebära en del förändringar i den egna religiositeten.

²⁴ Carlbom, Hedin och Månsson i *Socialvetenskaplig tidskrift* 3-4,2009, s 227

²⁵ Weber och Berger i Hunt, 2002, s 15-16

²⁶ Luckman och Berger i Hunt, 2002, s 18-19, 29

²⁷ Hunt, 2002, s 18-19, 29

²⁸ Otterbeck, 2010, s 37

2.4 Islam och "Väst "

Stephen J Hunt skriver i sin bok *Religion in Western Society* (2002) att det borde finnas en bra grund att argumentera för att demokratiska samhällen, där det finns principer kring tolerans och respekt, kan bejaka önskingar och intressen från minoriteter som lever i dessa samhällen.²⁹ Men ofta ser verkligheten annorlunda ut och mötet mellan många samhällen i "västvärlden" och minoritetsreligioner som islam är långt ifrån okomplicerade.³⁰

En orsak till att förhållandet mellan islam och "västvärlden" ibland är problematiskt, är den diskurs som finns omkring islam i "västvärlden". Jocelyn Cesari menar i sin bok *When Islam and Democracy Meet* (2006) att denna diskurs återfinns på alla samhällsnivåer och blir belagd på muslimer både på en lokal och en nationell nivå.³¹ I diskursen är muslimer ofta presenterade med en stigmatisk bild där de är förknippade med våld och ses som inkapabla till att förändras.³² Denna bild har sina rötter i tidig europeisk historia där det blev viktigt för den europeiska självidentiteten att skapa en motpol till ett "oss". Ronny Ambjörnsson skriver i *ÖST och VÄST* (1994) att muslimer var bland de första att bli tillskrivna rollen som "de andra".³³ Vidare menar Edward Said i *Orientalism* (2003), att för det att kunna upphäva och stärka den europeiska identiteten var det viktigt att applicera alla dåliga egenskaper på "dem" och man beskrev "dem" ofta som irrationella, fördärvade och annorlunda. Detta var alltså ett sätt att skapa en stark maktrelation då diskursen fungerade på olika nivåer och på olika institutioner i samhället.³⁴

I denna diskurs var det också vanligt att kvinnor blev symboler för hur "ond" den "andre" var genom att kvinnor blev representerade som förtryckta. Laila Ahmed skriver att man i den koloniala eran menade att för den muslimska kvinnan skulle kunna utvecklas måste hon överge sin islamska kultur och anpassa sig till den europeiska, eftersom den islamiska kulturen utövade kvinnohat.³⁵ Ahmed skriver

²⁹ Hunt, 2002, s 178-180

³⁰ Hunt, 2002, s 178-180

³¹ Cesari, 2006, s 21

³² Cesari, 2010, s 9

³³ Ambjörnsson, 1994, s 22, 26

³⁴ Said, 2003, s 26, 40, 96, 98

³⁵ Ahmed, 1992, s 129

också att det var under denna era som slöjan blev ett tecken på förtryck och var en tydlig markering på en skillnad mellan den västerländska kvinnan och den muslimska.³⁶ Vidare skriver Uma Narayan i *Decentering the center* (2000) att det är vanligt att man i den västerländska diskursen fortfarande drar paralleller mellan den muslimska kvinnan och kultur för att visa att hon är marginaliserad på grund av den kultur som hon är född in i.³⁷ Enligt Otterbeck bidrar synsättet att islam har en annorlunda könsmaktsordning också till att det finns en idé om att islam inte är förenligt med exempelvis svenska värden.³⁸ I *Islam, muslimer och den svenska skolan* (2000) skriver han att en del lärare kan som ett resultat av hur massmedia sammanknyter islam med kvinnoförtryck, se skolflickors klädsel som något negativt. Otterbeck påpekar att det är viktigt att förstå att muslimsk klädsel kan vara en väldigt central sak för en troende där den ses som något Gud har föreskrivit och att man bär den för att få belöning samt visa vördnad inför Gud.³⁹ I *99 frågor om islam* skriver Bergenhorn, Dannenberger, Halldén m.fl. att i många samhällen är kläderna bundna till identiteten. Den islamiska klädsel kan då visa vem man är, dels ur en politisk ståndpunkt men även ur en socio-ekonomisk position. I sekulariserade samhällen där religion ses som något privat blir det ovanligare att se individer som bär en traditionell klädsel, det blir istället en fråga om ett privat val.⁴⁰

En annan orsak till varför förhållandet mellan islam och ”väst” kan vara problematisk är att det finns för lite utbildade muslimska ledare i ”väst” som kan förhandla med icke- muslimer. Cesari lägger i sin bok tyngd på hur viktigt det är med en bra ledare som kan kommunicera med den icke-muslimska staten. Hon menar att i städer som exempelvis Bradford, Storbritannien, där det inte har varit så mycket motsättningar mellan muslimer och icke-muslimer, är även där det har vuxit fram en ny skara av utbildade muslimer med större förmåga att förhandla än första generationens immigranter.⁴¹ Liknade resonemang finns i Pia Karlsson Mingantis bok, där många av hennes informanter anser att det finns en brist på ledare som har en bra utbildning i islam och som samtidigt vet mycket om Sverige och har erfarenheter av ett liv i detta land.⁴² Problemen kan också knytas till en fråga om vem som får

³⁶ Ahmed, 1992, s, 130, 152

³⁷ Narayan, 2000, s 84

³⁸ Otterbeck, 2010, s 43

³⁹ Otterbeck, 2000, s 57

⁴⁰ red. Hjärpe, 2004, s 57

⁴¹ Cesari, 2006, s133

⁴² Karlsson Minganti, 2008, s 146

representera islam i samhället. Som Fazlhashemi skriver är det alltid en fråga om ”Vems islam”. Dessutom skriver John L Esposito i *islam den raka vägen* (2001) att eftersom islam finns i olika former bör man till frågan ”vems islam” också ställa frågan ”vad för slags islam?”.⁴³ Man måste alltså förstå att det finns olika individer som bekänner sig till islam och med det finns det också olika tolkningar av islam.

2.5 ”Nya muslimska identiteter ”

Den muslimska immigrationen till ”väst” har inneburit att nya identiteter har formats.⁴⁴ Cesari menar att den förändring som många religiösa muslimer genomgår är att de i mötet med det sekulariserade ”väst” gör religionen mer privatiserad.⁴⁵ Alltså från att ha varit något som man tidigare har praktiserat kollektivt blir religion något som är knutet till hemmets sfär. Göran Larsson skriver i *Talande Tro* (2003) att många unga muslimer påverkas av att bo i ett land som inte är muslimskt. Han menar att unga muslimer påverkas mycket av dels majoritetssamhället och dels familjens tryck. Många känner att de har en dubbel identitet där de inte finner att de hör helt hemma i den ena eller den andra kulturen. Det kan uppkomma en känsla av utanförskap som en del löser med att försöka sträva efter att anpassa sig mer till majoritetssamhället. Otterbeck menar att det är många muslimer i Sverige som har en sekulär syn på hur man skall leva med religion i vardagen och man anpassar den religiösa praktiken efter hur det går att utföra den i Sverige. Men det finns också dem som väljer att betona sin kulturella och religiösa bakgrund mer tydligt.⁴⁶

Cesari skriver liksom Larsson om hur barn till immigranter står inför de största identitetsmotsättningarna och hur det genom att det finns en betoning i ”väst” på individualisering medför att olika identiteter kan uppkomma.⁴⁷ Hon visar även på hur sekulariseringen kan innebära att man väljer att följa sin religion som en del av livet, där till exempel klädeskoder är en symbol som visar att man hänger sig helt till islam i kontrast till mer privata versioner.⁴⁸

⁴³ Esposito, 2001, s 285, Fazlhashemi, 2009, s 10

⁴⁴ Cesari, 2006, s 5

⁴⁵ Cesari, 2006, s 6

⁴⁶ Larsson, 2003, s 67-68, Otterbeck, 2000, s 38

⁴⁷ Cesari, 2006, 43, 45

⁴⁸ Cesari, 2006, s 53

Dessa nya identiteter utvecklas inte i ett vakuum. Caroline Plüss skriver i ”Migration and the Globalization of Religion”(2009), att immigranter genom att uttrycka sin religion i olika kulturella, sociala, politiska eller ekonomiska områden, bidrar till att det öppnas nya transkulturella rum.⁴⁹ Plüss pekar även på att religiösa anhängare inte bara tar in element från den omgivande kulturen för att anpassa sig till det nya samhället. Det kan också bli tvärtom, där de omordnar element från deras religion och ger dessa element en annan tyngdpunkt för att på så sätt skapa en större skillnad mellan sig själva och individerna i det nya landet.⁵⁰ Detta kan knytas till vad Ann Sofie Roald i sin bok *Muslimmer i nya samhällen* (2009) kallar *relativ kulturalism*, som är en strategi som individer i minoritetsreligioner ibland tar till i förhållande till majoritetssamhället. Detta innebär att man håller fast vid traditionella normer för att stå emot det nya samhällets tryck på exempelvis sekularisering.⁵¹ Otterbeck skriver också att många grupper ”konserverar” de religiösa uttryck som fanns i hemlandet innan de flyttade och ofta väljs några symboler ut som representativa även i det nya samhället.⁵²

2.6 Sverige, muslimer och islamofobi

Åke Sander skriver i *State Policies Towards Muslim Minorities* (2004) att det finns en tendens för svenskar att ofta hävda att Sverige är ett öppet och fördomsfritt land där det finns en generös invandringspolitik. Sander menar att detta är något som till viss del är sant men det behövs också en diskussion om hur immigranter upplever bemötandet i det nya hemlandet.⁵³ Sander menar att många av de problem som muslimer möter kan härledas till den position som religion har i det svenska samhället. För en del individer ses religion som något som inte får lov att påverka beteendet utanför hemmets sfär, då detta ses som något irrationellt och ”konstigt”.⁵⁴ Vidare finns det ett ideal som har genomsyrat det svenska medvetandet under hela 1900-talet om att samhället och dess institutioner skall vara objektiva och sekulariserade. Resultatet av detta har varit att religion har försvunnit ur ”svenscars”

⁴⁹ Plüss, 2009, s 491, Cesari, 2006, s 5

⁵⁰ Plüss, 2009, s 493

⁵¹ Roald, 2009, s 37

⁵² Otterbeck, 2010, s 42

⁵³ Sander, 2004, s 203

⁵⁴ Sander, 2004, s 204-5

sätt att se och förstå andra människor. Det är också som ett resultat av detta som man har ignorerat att islam för många muslimer är en väldigt viktig del av identiteten och en viktig faktor till hur troende tänker och handlar. Således, när muslimer har tryckt på det faktum att de är muslimer så har det ofta inte mött någon förståelse.⁵⁵

Oförståelsen för islam kan även utmynna i att man som muslim blir utsatt för islamofobiska yttringar. Otterbeck och Bevelander kom 2006 ut med studien *Islamofobi*. I denna diskuterar de dels begreppet men har också gjort en undersökning av ungdomars attityder och unga muslimers utsatthet i Sverige, där de genom enkätundersökningar har kommit fram till att muslimska ungdomar generellt är mer utsatta för kränkningar än andra ungdomar är.⁵⁶ De skriver även att begreppet islamofobi är omdiskuterat och ger exempel på olika definitioner. Här väljer jag att utgå från Roald och Ouis definition för islamofobi, vilken är att ” termen syftar dels på rädsla eller en fobi för religionen islam och för dess anhängare, muslimer, och dels på en kampanj mot islam och muslimer som bottnar i denna rädsla.”⁵⁷ Genom denna definition är det tydligt att fobin är mot både religionen och individer som hänger sig till islam. Dessutom utsätts dessa individer för kränkningar på grund av att de är muslimer. Fenomenet islamofobi har sina rötter långt bak i tiden och kan härledas till begreppet Orientalism.⁵⁸ Fazlhashemi menar också att en vanlig islamofobisk föreställning är att man förklarar islam som en enhet där muslimer blir sedda som en grupp av människor vars livsstil är gammalmodig samt att de har konstiga religiösa och kulturella föreställningar. Till detta finns också en bild där islam ses som ett hot som för med sig fundamentalism och terrorism, samt att muslimer i allmänhet är våldsbenägna.⁵⁹ Fazlhashemi pekar också på hur undersökningar visar att inställningen till muslimer i Sverige har blivit mycket sämre. I både Sverige och i andra ”västerländska” länder är diskriminering mot muslimer omfattande. Det kan vara allt från diskriminering på exempelvis arbetsmarknaden till intolerans och aggressiv retorik mot muslimer.⁶⁰

⁵⁵ Sander, 2004, s 205

⁵⁶ Otterbeck & Belevander, 2006, s 54

⁵⁷ Ouis & Roald, 2003, s 23

⁵⁸ Otterbeck & Belevander, 2006, s 28

⁵⁹ Fazlhashemi, 2009, s 288-289

⁶⁰ Fazlhashemi, 2009, s 291

2.7 Didaktisk reflektion

2.7.1 Varför är denna kunskap viktig i skolan?

Varför är då kunskap om kvinnors religiösa identitet viktig i skolan? Det första man möter när man läser Lgr 11 är att ” människor har i alla tider och alla samhällen försökt förstå och förklara sina levnadsvillkor och de sociala sammanhang de ingår i.”⁶¹ Alla människor har alltså en strävan efter att försöka förstå sin plats på jorden och bland människor. Eftersom religionen kan vara en viktig del i denna förståelse⁶² blir religionsundervisningen ett forum för att diskutera och reflektera över dessa levnadsvillkor. Som ung går man igenom en kritisk period i formandet av den egna identiteten. Skolan är en stor del av ens liv och påverkar ens identitetsutveckling och förhållningsätt till människor.⁶³

Olof Franck skriver i *Domens eller hjärtats etik?* (2003) att man i etikundervisningen skall låta eleverna möta olika synsätt och traditioner. Detta för att eleven skall få förståelse inför att människor väljer olika vägar i livet för att söka mening. Det är också i mötet med det som man inte känner till som respekt för tankesätt som är annorlunda det egna kan skapas.⁶⁴ Det står även i Lgr 11 att ett centralt tema i religionsundervisningen i åk 7-9 är att behandla ”konflikter och möjligheter i sekulära och pluralistiska samhällen till exempel i frågor om religionsfrihet...”.⁶⁵ Då främlingsfientlighet och diskriminering på grund av religiös tillhörighet tyvärr fortfarande finns i vårt samhälle kan detta citat påvisa vikten av att i religionsundervisningen reflektera över och problematisera vilka möjligheter det finns i det sekulära samhället för individer att utöva religion. Eftersom vi lever i ett land där vi har religionsfrihet, är det viktigt att individer känner att de har rätt att utöva sin religion. Vidare skriver Larsson också att ”okunskap och passivitet är två stora problem för den uppväxande generationen muslimer i Sverige”.⁶⁶ Larsson menar att det finns en okunskap från majoritetssamhället om islam men att detta även är ett

⁶¹ Lgr 11, 186

⁶² Lgr11, s 186

⁶³ Lgr 11, 186

⁶⁴ Franck, 2003, s 101

⁶⁵ Lgr 11, s 189

⁶⁶ Larsson, 2003, s 70

problem bland en del muslimer.⁶⁷ Många muslimska ungdomsorganisationer arbetar flitigt med att få ut information till både muslimer och icke-muslimer, men det krävs också att man i skolan tar ansvar för hur man lär ut om religion, livsfrågor och etik.

Ragnar Furehed betonar i ”Undervisning och förståelse”(2000) vikten av empati och hur den i skolan skall utvecklas till en förståelse för enskilda individer och inte om att förstå kulturer eller religioner. Här menar Furehed att olika möten med troende människor kan komplettera den egna undervisningen och utvidga elevernas bild av religionens funktion och betydelse. Det är i mötet som det finns en större chans att skapa empatisk förståelse, där ”ensidig kognitiv information kompletteras med sinnesupplevelser”.⁶⁸

2.7.2 Hur skall vi arbeta med religion i skolan- två kunskapssyner

Furehed skriver att en av de viktigaste sakerna i religionsundervisning är att eleverna skall få förståelse för andra människor. Som pedagog kan man välja att se denna förståelse på två olika sätt. Furehed refererar till religionspedagogen M Grimmitt när han skriver att man antingen kan *lära om* religioner eller *lära av* religioner. Det förstnämnda, *lära om*, är ett distanserat synsätt och det är lätt att det leder till att göra religionerna till något främmande. Detta gynnar inte den empatiska förmågans utveckling då detta synsätt gör att eleverna känner att religion inte är något som angår dem och det finns en risk för att fördomar bejakas och frodas. Det andra synsättet, *lära av*, gör att elevernas egna tankar och värderingar tas upp och utmanas genom att de får tillfälle att lära känna andra livstolkningar än deras egna. Detta gör att man tvingas in i ett nytt sätt att tänka och reflektera.⁶⁹

Kjell Härenstam skriver även han i sin bok *Kan du höra vindhästen?* (2000) om två olika kunskapssyner.⁷⁰ Härenstam refererar också till M Grimmitt men väljer att kalla kunskapssynerna för kunskapssyn A och kunskapssyn B. Kunskapssyn A är den som väldigt ofta finns i den traditionella västerländska kunskapsfilosofin där kunskap ses som något som finns oavsett om det finns en ”kunskapsbärare” eller inte.

⁶⁷ Larsson, 2003, s 70

⁶⁸ Furehed, 2000, s 132

⁶⁹ Furehed, 2000, s 117

⁷⁰ Härenstam, 2007, s 136-7

I kunskapssyn B ses kunskap som något som är konstruerad och föränderlig. I denna kunskapssyn skapar människan sin verklighet utifrån det samhälle och det språk som hon är en del av. Men kunskap kan också skapas genom dialog med andra och i mötet med andra individers verklighet, eller vad Härenstam kallar ”horisont”. Pedagogens uppgift i kunskapssyn B är att öppna upp möjligheter för eleverna att möta nya horisonter och få nya perspektiv på verkligheten.⁷¹ Det är också viktigt att man förstår att alla människor har en bestämd bild av hur världen är beskaffad och att ”det svåra i att lära sig det nya är att kunna öppna sig för det obekanta och främmande.”⁷² Men för att överhuvudtaget kunna lära sig om ”det nya” så gäller det att eleverna får tillfälle att göra detta och blir utmanade av läraren.

Det vilar också ett ansvar på religionsdidaktikerna att presentera religion på ett allsidigt sätt. Björn Skogar skriver i ”I stormens öga”(2000) att det är svårt att som religionslärare mena att man är specialist på sitt område, men att det ”livslånga lärandet” betyder att man succesivt blir mer yrkesmässigt kunnig som religionsdidaktiker. Det vill säga att man har en klar insyn i de didaktiska frågorna; vad, vem, varför och hur. Det betyder också att man är klar över ”samspelet mellan stoff, elev och lärare.” Skogar menar vidare att man som religionsdidaktiker skall vara duktig på att ställa bra frågor. Dessa frågor skall dels ställas till läromedlet men också till vems religion eller livsföreställning man väljer att presentera.⁷³

2.7.3 Vems kunskap?

Det är också viktigt att problematisera vems kunskapssyn som ofta är representerad i skolan. En bok som har några år på nacken men som fortfarande är viktig är Gunilla Svingbys *Sätt kunskapen i centrum!* (1987). I denna visar Svingby att ”kunskap är [alltid] någons kunskap”,⁷⁴ där hon menar att den kunskap som brukar ta mest plats i skolan ofta är kunskap som den dominerade majoriteten tycker är viktig och att det även är deras synsätt som får företräde. Svingby problematiserar också begreppet

⁷¹ Härenstam, 2007, s136-7

⁷² Härenstam, 2007, s139

⁷³ Skogar, 2000, s 112-113

⁷⁴ Svingby, 1987, s 11

”kulturarv” där hon menar att skolan väljer vilka kulturer som skall belysas vilket ofta medför att endast de stora grupperna i samhället synliggörs.⁷⁵ Hon skriver att:

“Det svenska samhället är mångkulturellt. Det betyder att det inte...är möjligt att entydigt bestämma ett svenskt kulturarv...För skolan borde det medföra en önskan om att ge eleverna kontakt med kulturyttringar...från de olika länder som elever kommer ifrån...Det borde vidare innebära att skolan ger eleverna tillfälle att uppleva det positiva i att lära känna olika kulturer och till att utveckla solidaritet och tolerans.”⁷⁶

Svingby vill alltså påvisa vikten av ett mer nyanserat utlärande och en presentation av dagens samhälle där elever får förståelse och kan känna solidaritet med sina medmänniskor.

Härenstam tar också upp problematiken med kunskapssynen i läroböcker. Han menar till exempel att läroböckerna ofta är baserade på läroboksförfattares egna värderingar och att detta påverkar deras sätt att välja kunskap.⁷⁷ Det är viktigt att ha i åtanke när man använder sig av läroböcker och att man även nyanserar det som står i läroböckerna med annan kunskap, gärna genom att presentera ett individperspektiv eller genom att man låter elever möta ”riktiga” människor. I *Skolboksislam* (2003) skriver Härenstam att skolan och läromedel ofta har en avgränsad förmåga att ge eleverna det sammanhang och tillfälle för inlevelse som krävs för att förstå andra kulturer. Det som blir kunskap om islam för varje elev är därför också beroende på faktorer som exempelvis massmedia och den förförståelse som skapas där. Härenstam menar att bilder av islam idag ofta kopplas samman med krig och våld i muslimska länder och att det finns en risk att ”läroboken blir mass medias förlängda arm.”⁷⁸ Furenhed diskuterar också problematiken med skolböckerna och att religioner oftast presenteras ensidigt i dem. Det finns exempelvis en tendens, menar Furenhed ” att framställa judendomen som festernas religion, islam som plikternas och kristendomen som lärostridernas religion.”⁷⁹ Läraren måste våga utforska bredare marker, utmana eleverna och se dem som meningssökande människor.⁸⁰

⁷⁵ Svingby, 1987, s 16

⁷⁶ Svingby, 1987, s 179

⁷⁷ Härenstam, 2007, s 133

⁷⁸ Härenstam, 2003, s 6,19, 57

⁷⁹ Furenhed, 2000, s 133

⁸⁰ Furenhed, 2000, s 138-139

3 Metod

3.1 Epistemologisk reflektion

Innan jag bestämde mig för vilken metod jag skulle använda mig av, reflekterade jag över hur jag ser på kunskap och världen. Mitt förhållningsätt faller under en tolkande kunskapssyn, där jag anser att kunskap om människors livserfarenheter nås genom att tolka mänskligt uttryck.

Carol Bailey skriver i *A Guide to Qualitative Field Research* (2007) om den tolkande kunskapssynen, där hon menar att det finns ett fokus på sociala relationer men att man även försöker förstå vilka processer som individerna går igenom för att konstruerar sin sociala värld. Som forskare vill man också få förståelse för idéer, känslor och mening som är sammankopplade till vissa aktiviteter i individernas gemenskap.⁸¹ Detta var även det som jag ville få kunskap om till min uppsats där jag genom att möta individer vars religion utgör en stor del av deras liv, vill få en förståelse för hur samhället påverkar dem och deras religiositet.

Den tolkande kunskapssynen innefattar också ett synsätt där det inte finns någon faktisk verklighet utan istället många olika. Vad som kan förstås som mening eller sanning är temporär och historiskt placerad.⁸² Det är därför viktigt, om man vill förstå sociala fenomen, att man ser dessa ur de individer vars verklighet det gäller.

3.2 Val av metod

En av de viktigaste aspekterna i min studie är det genusperspektiv som genomsyrar uppsatsen. Min huvudfråga är: Hur påverkas muslimska kvinnors religiösa identitet i mötet med det svenska sekulära samhället? Det är kvinnors röster som står i centrum. Därför var det viktigt att välja en metod som tillåter kvinnor att komma till tals. Cecilia Kitzinger skriver i "Feminist Approaches" (2005) att innan feminismen fick

⁸¹ Bailey, 2007, s 53

⁸² Bailey, 2007, s 53

inflytande i sociologin så var det främst män som hade företräde att definiera verkligheten efter deras sätt att se på den. Tidiga feminister tryckte därför på vikten av att använda undersökningsmetoder som gick ut på att lyssna på kvinnor för att på så sätt ”kräva tillbaka” kvinnors erfarenheter och utmana männens monopol på sanning.⁸³ Det blev således ett fokus för feminister att utföra kvalitativa undersökningar. En stor anledning till detta är att förhållandet mellan informant och den som utför studien ser olika ut i kvalitativ och kvantitativ forskning. Alan Bryman skriver i *Social Research Methods* (2008) att i den kvalitativa undersökningen finns det ett större fokus på kvinnans perspektiv och även ett icke-hierarkiskt förhållande.⁸⁴

Dock är det viktigt att problematisera det som Bryman skriver om det icke-hierarkiska förhållningsättet. Går det att påstå att det inte finns någon form av maktrelation mellan den som utför studien och informanten? Min intention var att detta inte skulle vara fallet och under intervjun så var det inte heller något som jag upplevde var en markant struktur. Tvärtom kändes det som att jag och mina informanter befann oss på liknande stadier i livet, där vi alla delade den sociala konstruktionen av kön. Vi är kvinnor, men också att vi alla är verbala, utbildade och åsiktstarka kvinnor. Problemet uppstår dock när intervjun är över. Även om det är mina informanter som har gett mig information, så är det jag som kommer att välja vad av informationen som kommer att finnas med i slutresultatet. Det är i detta som jag inser att det finns en form av maktposition, då jag medvetet som omedvetet väljer information som kan relateras till mitt sätt att tolka världen. Men det är också min uppgift att reflektera över detta och göra mitt bästa för att presentera kvinnornas berättelser på ett rättvist sätt. Det går också att se maktrelation på ett omvänt sätt, där jag befinner mig i olika sammanhang som jag inte vanligtvis befinner mig i. En del av intervjuerna tog plats i kvinnornas moské. Det var alltså deras territorium och det låg även i kvinnornas makt att ge mig den information som jag sökte.

3.2.1 Intervju som teknik

I kvalitativ forskning är intervju som teknik bra att använda när man vill förstå andra människor, då man i ett möte kan sätta sig in i deras tankar.⁸⁵ Detta går i linje med vad Steinar Kvale skriver i sin bok *InterViews* (1996). Kvale menar att det bästa sättet

⁸³ Kitzinger, 2005, s 125

⁸⁴ Bryman, 2008, s 462-464

⁸⁵ Bryman, 2008, s 385

att få reda på hur människor förstår deras värld, är att prata med dem. Genom samtalet kan man få reda på mycket om individen, då de lättare kan berättar om deras bakgrund, deras drömmar och deras farhågor.⁸⁶ Vidare menar Tim Rapley i ”Interviews” (2005) att intervjun är ett socialt möte där informant och den som intervjuar samarbetar för att få fram detaljer om informantens livshistoria och även få fram tankar, reflektioner och känslor som rör livet.⁸⁷

För att förstå hur människor lever och tolkar sina liv måste en som forskare också flytta sig bort från sin egna ”bekvämlighets zon” för att sätta sig in i informantens miljö. Dock överges inte helt den egna förståelse av världen vilket gör att en inte kan göra anspråk på att vara objektiv.⁸⁸ Detta är något som jag var medveten om under intervjuernas gång. Inför varje intervju upptäckte jag att jag hade olika förväntningar på hur mina informanter kunde tänkas vara och hur de skulle reagera på mina frågor. Jag upptäckte efter varje intervju att det som jag hade tänkt innan jag satte mig ned och samtalade med kvinnorna, inte alls stämde in med det som jag fick berättat för mig. Med detta sagt betyder inte det att jag inte försökte hålla mig neutral till den information som tillgavs mig. Tvärtom var detta något som jag försökte göra till stor del. Men det är ändå viktigt att förstå att som människa är en präglad av sitt sätt att tolka världen och att detta kan spela roll i hur jag bearbetar den information som informanterna ger mig.

3.2.2 Struktur på intervjuer

Jag övervägde länge om jag skulle använda mig av en helt ostrukturerad form eller en semi-strukturerad form av intervjuer. Semi-strukturerad innebär att man har en intervjuguide över frågor eller ämne men att informanten har stor frihet att svara som den vill. Genom denna struktur behöver man inte följa ett speciellt schema över hur frågorna skall svaras på utan den är flexibel och kan även inkludera frågor som inte är med i guiden.⁸⁹ Bailey skriver att det är ”flytet i intervjun snarare än ordningen som är avgörande för hur frågorna ställs” och att intervjun känns mer som ett vanligt samtal

⁸⁶ Kvale, 1996, s 5 http://books.google.com/books?id=IU_QRm-OEDIC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false hämtad 2011-04-28

⁸⁷ Rapley, 2005, s 15-16

⁸⁸ Bailey, 2007, s 55

⁸⁹ Bryman, 2008, s 438

än uppstaplade frågeställningar.⁹⁰ Under mina intervjuer var min intervjuguide (se bilaga 1) till stor hjälp då det var lättare att hålla fokus på intervjuerna.

3.3 Urval och Praktiska övervägande

Bailey skriver att det finns två stora urvalsmetoder: sannolikhet- och syftesurval. För forskare som är ute och gör fältstudier brukar syftesurvalet vara det som används mest. I denna urvalsmetod är storleken på urvalet ganska lågt och man väljer informanter som man vet är informationsrika.⁹¹ För min studie utgick jag från vad det är jag behövde veta för att få svar på mina problemformuleringar och gjorde därmed en avsiktlig avgränsning i mitt urval.⁹² Med avgränsning menar jag att jag främst sökte mig till kvinnor som var troende muslimer. Kvinnorna som jag intervjuade var mellan 18-23 år och tillhörde alla den sunnitiska inriktningen av islam. I kapitel 4.1 finns en utförligare presentation av kvinnorna.

Bailey skriver att intervjuplatsen kan påverka kvaliteten på intervjun och att en i egenskap av att vara den som intervjuar skall tänka över om platsen som intervjun görs på är fri från yttre störningar och ljud.⁹³ Därför togs platsen för var intervjuerna skulle hållas i åtanke.

Två av intervjuerna gjordes mellan mig och en informant, medan de andra gjordes två och två. Detta innebar att två intervjuer var som ett samtal mellan mig och informanten medan de andra intervjuerna innehöll mer diskussioner mellan kvinnorna. Jag var till en början orolig över hur det skulle påverka samtalen, men genom att informanterna diskuterade sinsemellan blev det utförliga diskussioner. Jag är medveten om att resultatet kunde sett annorlunda ut om jag gjort enskilda intervjuer, men jag tycker att det blev intressant då jag fick uppleva hur kvinnorna använde sig av liknade termer för att beskriva deras relation till religionen men också hur de fick lära sig nya saker om varandra.

Jag använde mig av en diktafon och frågade i början av varje intervju om det var okej att vi spelade in samtalet. Ur en praktisk synvinkel är bandinspelning ett bra

⁹⁰ Bailey, 2007, s 100 egen översättning från engelska

⁹¹ Bailey, 2007, s 64

⁹² Bryman, 2008, s 458

⁹³ Bailey, 2007, s 104

verktyg då man har fokus på informanten. Man kan också genom att man har intervjun på band få mer detaljerad information och lättare spola tillbaka bandet för att hitta saker som stämmer överens med sina argument.⁹⁴ Rapley påpekar att en diktafon ibland kan påverka intervjun, då informanten kan bli nervös av att få sin röst inspelad. Andra kan känna sig osäkra om frågan om vem som kan lyssna på bandet senare.⁹⁵ Här var det därför viktigt att jag byggde upp en tillförlit så att informanten kände att hon kunde lita på mig. Då alla gick med på att ha inspelade intervjuer var det extra noga att klargöra varför jag ville spela in samtalen.⁹⁶

3.4 Etiska Övervägande

Då informanterna delar med sig av sitt privata liv var det extra viktigt att noga tänka över det etiska förhållningssättet innan intervjuerna tog plats. Det är intervjuarens uppgift att skapa en bra grund för intervjun där det finns tillförlit men också att informanten känner att den som gör intervjun är en sympatisk och ödmjuk person. Precis som Rapley skriver så finns det större möjlighet att informanten öppnar upp sig mer om denne känner sig bekväm i situationen.⁹⁷

En annan sak som är viktigt är att redan innan intervjun klargöra hur informationen som mina informanter tillhandahåller kommer att behandlas. Då anonymitet och att individens integritet skall skyddas vid sådana här studier,⁹⁸ klargjorde jag för alla informanter att jag skulle hålla dem anonyma och att jag skulle använda mig av fingerade namn i slutresultatet. Detta var inget som de tyckte spelade någon roll men då uppsatsen kommer att publiceras och läggas upp på internet, samt att de i framtiden kan komma att känna annorlunda, så valde jag att insistera på anonymitet.

I *American Association of Anthropologist Code of Ethics*, står det även att den som utför intervjuerna hela tiden skall få samtycke från informanterna om deras deltagande och att man måste vara ärlig med mål och olika former av påverkan av

⁹⁴ Rapley, 2005, s 18

⁹⁵ Rapley, 2005, s 18-19

⁹⁶ Bailey, 2007, s 106

⁹⁷ Rapley, 2005, s 19

⁹⁸ <http://www.aaanet.org/issues/policy-advocacy/upload/AAA-Ethics-Code-2009.pdf> s 2 hämtad 2010-04-28

studien.⁹⁹ När jag ringde upp mina informanter klargjorde jag för dem vad studiens syfte var och hur resultatet kommer att presenteras. Jag frågade även om det gick bra att deras intervju spelades in och betonade att de alltid är anonyma. Detta klargjorde jag även för dem när vi träffades innan intervjun tog plats.

Vidare skriver Bryman att det är viktigt att informanterna innan intervjun får tillgång till information om studien så att de utifrån det kan ta ett beslut om de vill vara med eller inte.¹⁰⁰ Detta fick också mina informanter.

3.5 Kritisk reflektion kring metodval

Nietzsche skriver i ”Truth and Lying in a Non- Moral Sense” (2001) att det inte finns något som är sanning. Nietzsche menar istället att sanning är en illusion, att det är ord som blivit använda så länge att de ses som något essentiellt och sant.¹⁰¹ Med detta i bakhuvudet, hur skall man då förstå kunskap och den kunskap som kommer från studier som denna? När jag ovan skriver att jag utgår från en tolkande kunskapssyn så är det främst i bemärkelsen att jag sätter det mot en positivistisk vetenskapssyn. Jag vill mena att för att kunna svara på mina problemformuleringar så måste jag utgå från att försöka förstå mänskligt handlade men även försöka förstå hur världen runt omkring oss är under ständig konstruktion, där vi som människor i mötet med andra människor, konstruerar verkligheten omkring oss. På så sätt blir det intressant att få förståelse för hur människor som ser sig som religiösa påverkas i mötet med människor och ett samhälle som har en tillskriven sekularisering. Med detta sagt så kommer *kunskapen* vara den som jag erhåller från berättelserna som mina informanter ger mig och som jag sedan tillsammans med teorin använder i en analys.

Hillevi Lenz Taguchi skriver i *In på bara benet* (2009) att ”vem jag är eller känner att jag blir[...]beror på vilket sammanhang jag befinner mig i och vilka människor jag träffar.”¹⁰² Taguchi menar att individer ständigt konstruerar sig själv i mötet med andra. Detta är något som är viktigt att ha i åtanke vid intervjuer och också

⁹⁹ <http://www.aaanet.org/issues/policy-advocacy/upload/AAA-Ethics-Code-2009.pdf> s 3-4 hämtad 2010-04-28

¹⁰⁰ Bryman, 2008, s 133

¹⁰¹ Nietzsche, 2001, s 878

¹⁰² Taguchi, 2009, s 59

något som Bryman menar kan vara en kritik mot den kvalitativa forskningen. Ålder, kön och personlighet påverkar studien och vad resultatet kommer att bli och därför är det också svårt att repetera studien.¹⁰³ Att ”jag är jag” påverkar huruvida mina informanter vill öppna sig och vilket sätt de väljer att berätta på.

Vidare utgår Taguchi från en feministisk poststrukturalism där utgångspunkten är att diskursen tvingar oss till ett sätt att vara på men också hur dessa diskurser gör att *vill* vara på detta sätt och att detta verkar som en del av oss.¹⁰⁴ Den kunskap som kommer från studier som denna bör förstås i ljuset av informanternas och min plats i de rådande diskurserna. Det som mina informanter beskriver för mig om deras religiositet har jag stor respekt och förståelse för. När de talar om slöjan som en befriande symbol förstår jag att det är så de ser på den. Men i ett annat rum, i den större samhällliga diskursen kan slöjan ses som motsatsen. En del hade till och med kanske hävdad att det var ett påtryck från en patriarkal struktur som omedvetet gör att kvinnorna väljer att ha slöja. Detta var dock inget som jag upplevde när kvinnorna berättade om deras religiösa identitet.

Slutligen skriver Bryman att kritik som har riktas mot den kvalitativa forskningen är att resultatet är svårt att generalisera då omfånget ofta är för restriktivt.¹⁰⁵ Kan man till exempel påstå att mina informanternas förhållande till islam är representativt för alla muslimska kvinnor? Givetvis inte och det är inte heller syftet med denna studie. Däremot är syftet att få fram *några* kvinnors berättelser om deras religiösa identitet. Kvinnor, vars röster alltför sällan blir hörda i den samhällliga diskursen. Avsikten är inte att visa på någon representativ likhet eftersom *en tanke* om en likhet eller *en sanning* bara är en social konstruktion. Taguchi beskriver detta på ett målande sätt när hon skriver att ”De mänskliga relationerna handlar om ett gemensamt meningsskapande som samtidigt är helt omöjligt. Vi vill inget annat än att bli... förstådda. Men när någon säger att de verkligen förstår oss har de redan utplånat oss med sig själva.”¹⁰⁶ Som människor lägger vi värderingar i mötet med andra människor. Dessa värderingar kommer dels från en förståelse om oss själva vilket gör att vi inte till fullo kan förstå andra. Därför är devisen för denna uppsats snarare att ingen människa är den andra lik, men att det är när vi förstår detta och får ta del av olika människors tankar och liv som respekt skapas.

¹⁰³ Bryman, 2008, s 391

¹⁰⁴ Taguchi, 2009, s 16

¹⁰⁵ Bryman, 2008, 391-2

¹⁰⁶ Taguchi, 2008, 126

4 Resultat

I denna del av uppsatsen behandlas resultatet av mitt fältarbete. Resultatet är grundat på intervjuer som jag har gjort med sex unga muslimska kvinnor, som alla har en sunnitisk inriktning men har olika bakgrund. Dock är två av kvinnorna tvillingar.

Resultatet är strukturerat efter 3 olika delar: Islams betydelse för informanterna, informanternas religiositet och mötet med samhället samt synen på skolan, undervisningen och dess förmåga att skapa förståelse. Dessa delar fungerar som byggstenar för att få en så komplett bild som möjligt av mina frågeställningar. Men innan jag går igen de olika delarna så kommer en kort presentation av informanterna.

4.1 Presentation av informanter

Leila är 18 år, går sista året på gymnasiet där hon läser omvårdnad. Leila är född i Irak, men hon kom hit med hennes mamma och pappa när hon var tio år. Hon anser själv att hon blivit mer religiös de senaste två åren och det var också då hon valde att ta på sig slöjan. I framtiden vill Leila leva sitt liv genom koranen. Det är också viktigt för henne att utbilda sig till det hon vill. Leila var under intervjun samtalspartner med Zeinab.

Zeinab är 18 år, går andra året på gymnasiet och läser pedagogprogrammet. Hennes föräldrar är från Libanon men de flyttade till Sverige med hennes två bröder innan hon och hennes tvillingsyster (Aminah) föddes. I framtiden vill Zeinab ha med sina två kulturer på det bästa sättet hon kan. Hon tänker att hon genom att hon utbildar sig och får jobb samt att hon gifter sig (med en muslimsk man) får med delar från båda kulturerna. Zeinab var under intervjun samtalspartner med Leila.

Aminah är 18 år, går andra året på gymnasiet och läser också pedagogprogrammet. I framtiden vill Aminah arbeta med barn och vill kunna

uppfostra barn på ett så jämlikt sätt som möjligt. Hon har genom sin praktik på skolor och förskola fått erfarenheten att pojkar och flickor blir behandlade på olika sätt. Aminah är tvillingsyster till Zeinab. Aminah var under intervjun samtalspartner med Nasim.

Nasim är 18 år, född i Sverige, hennes föräldrar kommer från Egypten. Nasim är gift (avlagt löfte)¹⁰⁷ med en konvertit sedan 1, 5 år tillbaka. På fritiden pluggar hon, umgås med kompisar, familj och sin man. I framtiden vill Nasim praktisera sin religion, ha ett jobb och vara lycklig. Hon betonar också att det är viktigt att hon är gift med sin man och hur viktigt det är att de "brinner" för samma sak (islam). Nasim var under intervjun samtalspartner med Aminah.

Emma är 19 år, konverterade när hon var 16 år. Emma har liksom Nasim också avlagt löfte med sin man. Hon pluggar på universitetet. I framtiden vill Emma förmodligen läsa till jurist. Hon drömmer om ett "Svensson livet" med hus och barn. Hon menar att det som är viktigt i livet är glädje: att man vaknar varje dag och är glad.

Farah är 23 år, är från Palestina, men född i Libanon. Flydde hit med sin familj när det blev krig i Libanon. Hon är utbildad massageterapeut och arbetar också som det. I framtiden vill Farah ha med sig islam och menar att det är grunden för hennes liv. Hon vill bo i ett fint hem men inte i ett dyrt hem. Hon säger att hon hellre vill bo i en etta med kärlek och en fin man än i en villa med kall miljö. Hon önskar också att hon får umgås med starka kvinnor oavsett religionstillhörighet. Hon vill ha mycket kunskap, uppleva så mycket som möjligt och prata med så många som möjligt. Hon önskar också en värld där man tycker om varandra oavsett vem man är.

Nasim, Aminah, Zeinab, Leila och Emma går alla till samma moské. Dock är de fyra förstnämnda mer aktiva i denna moské och tillbringar mer tid där än vad Emma gör.

4.2 Islams betydelse

Efter det att de hade berättat om sig själva började vi att samtala om islams betydelse för kvinnorna. Alla svarar på något sätt att islam är en del av livet. Farah säger att det är hennes identitet och att hon hade kunnat ge upp allt för Gud utan att tveka. "Gud

¹⁰⁷ Hon och hennes man är lovade inför Gud och två vittne

har gett mig mitt liv och han kan ta det ifrån mig när han vill". Aminah menar att islam är en livsstil och att allt som hon gör genom livet sker inom islam. "Den lär oss hur man skall leva enligt den" säger hon. Här inflikar Nasim och säger att det inte bara är en religion som praktiseras ibland, utan hela ens liv handlar om islam. "Vi lever för islam" menar hon. Leila menar att hon är mer religiös idag än för 1,5 år sedan. "Jag skulle inte kalla mig muslim så, jag praktiserade inte min religion, jag var muslim men visste inte vad det betydde. Men nu bygger jag mitt liv på det och jag har känt skillnad jämfört med för två år sedan till exempel. Det betyder jättemycket både psykiskt och socialt." Zeinab säger att islam hänger med henne vart hon än går. Hon säger att det är svårt att vara praktiserande muslim och inte känna att det blir en del av dig. Leila säger också att islam "berättar hur man skall bete sig på rätt sätt med alla oavsett bakgrund, oavsett kön, oavsett hudfärg, hur du är en god människa, en god person. Gör du gott mot folk så får du det tillbaka. Det tror jag på" Emma berättar att islam ger henne mening, det är det "som säger till mig hur jag skall leva mitt liv, varför jag skall göra olika saker och varför jag inte skall göra vissa saker." Hon fortsätter med att säga att "islam [avgör] många av de... praktiska sakerna i mitt liv." Här menar hon exempelvis de olika bönerna som genom att de infaller på olika tider, strukturerar hennes tid. Hon ger även exempel på att islam påverkar henne i vad hon äter, hur hon går klädd och vad hon skulle kunna tänka sig att jobba med. Emma berättar också att andra saker som moralen och hennes intressen påverkas av islam. "... exempelvis så tänker jag att religionen förespråkar att jag skall hjälpa andra människor och framförallt... kvinnor eftersom dem tenderar att bli diskriminerade i samhället på ett helt annat sätt än männen många gånger." Hon avslutar med att säga att "islam är min mening med livet som inkluderar alla aspekter av livet och med livet efter detta helt enkelt."

4.2.1 Uppväxtens Roll

Alla utom Emma har haft en religiös uppväxt. Hon växte upp med en familj där religion sågs som något gammalmodigt. Emma berättar att hennes mamma är feminist och när Emma tog på sig slöjan såg hennes mamma det som en symbol för förtryck. Aminah och Zeinab säger att de haft en religiös uppväxt, där deras mamma varit den som influerat dem mest. Modern har alltid varit troende och i Sverige är hon ledare

för kvinnogruppen i deras moské. Zeinab säger att de på hennes pappas sida inte alls är religiösa. ”Inte ens i närheten” och att ”det har påverkat mig till stor del... det blev problem när jag tog på mig slöjan, för då var det en som ville och en som inte ville och samma med fastan, då sa pappa; ni svälter, ni som är så pinnskala skall inte fasta.” Zeinab menar att detta var ett större problem när hon var yngre. Men nu när hon är äldre så har hon en egen vilja. Leila berättar att det är ungefär samma situation i hennes familj. Mamma var mer religiös än pappa. På pappas sida är det mer att de ber då och då medan de på mammas sida ”fasta[de], bad, gjorde hela grejen”. Leila berättar också att hennes pappa har blivit påverkad av hennes mamma. Han har sett hur hennes mamma, som kvinna är trogen islam, så han har lärt sig och vill också vara så troende. En annan sak som Leila menar har påverkat hennes pappa och även resten av familjen är flytten från Irak till Sverige. Hon menar att eftersom att de inte bor i ett muslimskt samhälle så ”håller” de på religionen ännu mer då de inte ville förlora den bara för att de bodde i Sverige, där de flesta inte är aktivt troende. Leila har inte alltid varit så religiös som hon är idag, men med åren blev hon mer och mer intresserad. Hon är tacksam över att hon vågade ta på sig slöjan. Det var många tankar som florerade i hennes huvud innan hon tog beslutet. ”Kommer jag att få jobb?”, ”kommer jag att bli utstött?”, ”kommer jag att förlora mina vänner?” men hon menar att allt har gått bra.

För mina informanter så är Koranen något av det viktigaste att följa. Farah liknar Koranen vid ett uppslagsverk och menar att allt hon behöver veta finner hon i den. Hon liksom Emma följer även profetens sunna medan till exempel Zeinab och Aminah inte läser så mycket av *hadith-litteraturen*.¹⁰⁸ Aminah berättade dock om att hon hade en SMS-tjänst på mobilen, där hon fick *hadith* på sms varje dag.

När det kommer till religiösa organisationer som föreningar för kvinnor ser mina informanter lite olika på det. Farah och Emma menar att det finns för lite för kvinnor. Emma säger att hon med några vänner försökte anordna gemensamma möten för kvinnor men att det rann ut i sanden på grund av tidsbrist. Farah menar att det inte finns någon kvinnoorganisation där hon bor men hon tycker att det är viktigt att man organiserar sig för att skapa mer kunskap. Däremot så lägger Aminah, Zeinab, Leila och Nasim vikt på betydelsen av den moské de är aktiva i. Även om Emma går till samma moské och inte upplever att det finns något för kvinnor så menar de andra att

¹⁰⁸ Korta berättelser om vad Profeten och hans följeslagare brukade säga eller göra i olika situationer. Se Hjärpe, *99 frågor om islam*, 2008, s 22

det finns en kvinnlig avdelning är för både ungdomar och äldre kvinnor. Denna kvinnosektion anordnar aktiviteter och den fungerar som en plats för socialt och religiöst umgänge. Nasim menar att det är viktigt med en bra organisation i Sverige då man inte känner att man hör hemma här. Aminah och Nasim säger också att när de var små anordnades genom moskén en massa roligt för barn. Det var föreläsningar, tävlingar och man fick läsa suror från Koranen. Allt har skett steg för steg. Nasim säger att när man är liten ser man sina föräldrar be och får islam indirekt. Sen när man kommer upp i tonåren så vill man leva sitt eget liv. Hon säger att hon gjort mycket som har brutit med islam men att hon nu har vaknat upp och går sin egen väg. Inte hennes föräldrars. ”Det går upp och ner hela tiden” säger Aminah och hon gestikulerar med handen för att visa denna berg och dalbana. ”Ja”, säger Nasim, ”ibland är man långt nere och glömmer att be och sånt, men då kommer man på, vad håller jag på med och så tar man tag i sig själv.”

4.3 Islam, kvinnornas religiositet och mötet med samhället

Mina informanter hade alla varit med om, eller på något sätt känt av, att människor runt omkring dem reagerade på att de var muslimer. Det kunde vara allt från blickar till mer kränkande kommentarer. Detta avsnitt presenterar kvinnornas berättelser om vad de får uppleva på grund av deras religiösa identitet som muslimer samt hur de använder sin religiositet i mötet med samhället

4.3.1 Bemötandet av människor i samhället

Alla tjejer hade för det mesta en positiv inställning till alla frågor som de brukade få. De vet att det, genom sin klädsel blir synligt att de är troende och de tycker det är bra om människor frågar dem om saker som de vill veta. Zeinab säger att hon är glad att folk frågar om hennes religion, det gör så att hon vill veta mer och försöker skaffa sig mer kunskap om islam. Emma berättar att människor ibland har svårt att förstå varför hon har valt att bli muslim. Hon berättar att när hon bestämde sig för att bli muslim så blev hennes mamma väldigt upprörd. Hon kunde inte bo kvar hemma och fick bo hos

en jourfamilj. Efter ett tag blev det problem i jourfamiljen och hon blev placerad i ett SIS¹⁰⁹ hem för att man tyckte att hon hade ”socialt nedbrutet beteende”, att hon var en fara för sig själv och att hon inte förstod sitt eget bästa. SIS hemmet var slutet och hon fick inte träffa någon. Jag frågade hur tron fungerade under denna tid och hon svarar att hon tänkte att Gud testade henne och det var nu som hon skulle visa att hon var stark. ”Det gav mig styrka. Jag hade ingen. Jag tänkte att jag var helt ensam i hela världen.” Idag har Emma och hennes familj hittat tillbaka till varandra.

När det gäller folk i allmänhet så blir Emma bemött på olika sätt. Det har till exempel hänt att människor försöker ta ifrån henne, hennes etnicitet. ”Det var någon som jag pratade med som sa det här om vårt fosterland, ja men vaddå ert fosterland? Det är väll mitt fosterland också?” Mannen svarade ”Nej, när du satte på dig slöjan så avsåde du dig din svenska identitet och då är du inte svensk längre.” Hon frågade honom hur hon inte kunde vara svensk och då svarade han ”om du väljer att bli muslim så kan du åka till ett arabland.” Emma svarade ”men det är inte arab jag har blivit, jag vill inte bo i ett arabland, jag känner ingen där, jag kan inte arabiska, jag har min familj här, mina vänner här, mitt liv här.”

Zeinab säger att till en början kunde man bli förvånad över folks frågor, men efter att ha fått samma frågor ett antal gånger så bryr man sig inte längre. Hon säger att det inte är så trevligt men hon har inget emot det. Sen säger hon ”så länge jag har en mun...såsom [de] pratar kan jag prata, dem har frågor och då har jag frågor, jag är lika nyfiken...”

Farah berättar om hur hon känner att muslimer inte har samma rätt att stå upp för sig själva som andra i samhället har. Hon ger ett exempel med en händelse som hon var med om en gång när hon åkte tåg. Några killar hade under en lång tid sagt nedsättande ord om muslimer till en äldre muslimsk man som satt framför dem. Alla på tåget hörde men ingen reagerade. Till slut gick Farah fram till honom och frågade om han förstod vad de sa. Han svarade att det gjorde han. Då frågade hon honom varför han inte sa något tillbaka. Han ställde sig upp och sa

kolla runt i tåget, ser du någon invandrare? Nej, ingen har sagt något, men så fort jag ställer mig upp och höjer min röst är jag den muslimen som har gjort fel... jag kan inte anbringa mer negativt till islam... jag kan inte stå här och skrika och få alla andra som är okunniga att tro att det är mitt fel... du kommer ingenstans, för dem är svenskar... vi

¹⁰⁹ SiS(Statens institutionsstyrelse), är en statlig myndighet som bland annat bedriver individuellt anpassad tvångsvård och behandling av ungdomar med allvarliga psykosociala problem ; <http://www.stat-inst.se/om-sis/>

är invandrare och när vi gör något fel så är det hela världen för dem...du skall alltid komma ihåg att detta inte är vårt land...

Farah menar att muslimer förväntas acceptera och vara tysta. Hon ger ytterligare ett exempel från när hon och hennes mamma var ute och gick och en svensk man kom förbi och sa: ”fryser ni om öronen eller?”.. jag frågade honom, hur kan en vuxen man som du, som säkert har jobbat så länge, ha så lite kunskap? Du är väl inte dum?... Då kände jag hur lite jag betydde... alla som gick förbi var på hans sida... men vi kan ju inte alltid bra hålla käften...”

4.3.2 Reaktionen på slöjan

Som ovan nämnts så hade några av kvinnorna, Emma, Aminah, Zeinab och Farah, varit med om negativa kommentarer på grund av sin slöja. Emma, Aminah och Zeinab säger att de får mycket kommentar som är anknuten till påsken. ”Är du en påskkärring?”. Det är även många äldre damer som frågar ”förstår du vad jag säger?”. Zeinab berättar att hon brukar svara ”ja, behöver du hjälp med något” och att de då blir väldigt förvånade att hon kan svenska. Emma berättar också att det är många reaktioner som hon fått handlar om att hon har konverterat. Hon berättar om en gång när hon hade haft en stressig dag och en kvinna hade sagt till henne att hon skämde ut sig själv. Den gången blev för mycket. ”Jag var jätte stressad och hade jätte mycket att göra [och tänkte] snälla kan jag inte för en gång skull inte bli förknippad med min religion, kan jag inte för en gång skull bara få vara... som har en hemtenta som skall vara inlämnad och måste sätta sig ner och plugga...” Zeinab säger något liknande: ”Ibland glömmer de att det är en människa bakom den slöjan” Zeinab berättar också om incidenter på bussen, där, när hon närmar sig äldre damer ser att de håller hårdare om sin väska. Men då börjar hon prata med dem och efter ett tag så har de släppt taget på väskan och satt ner den på marken.

Farah berättar att sedan hon tagit på sig slöjan märkt att människor bemötte henne annorlunda. Hon säger att hon blir mer misstänkliggjord när hon exempelvis skall flyga. Hon menar att det är mer fördomar på grund av slöjan och att den skapar en otrygg känsla där man kan ”känna på dem att man inte är en av dem.” Hon säger också att det är svårare att få jobb när man har slöja.

Många av kvinnorna berättar också att frågorna kring varför de satte på sig slöjan ofta handlar om att deras pappa tvingade dem eller om att de skall gifta sig.

Men de menar att det är bra att folk frågar så att de får förståelse för deras val och islam.

4.3.3 Slöjans betydelse för mina informanter

Vi samtalar också om vad slöjan betyder för dem. Alla kvinnorna menar att slöjan är en del av deras religion. För Zeinab betyder slöjan att följa regler och plikter. Hon gör en liknelse med nationella proven och säger att

...du börjar efter sommaren, sen pluggar du hela året för att sedan klara nationella provet, för att få godkänt, för mig så betyder det att jag har praktiserat islam i lång tid så får jag slöjan som belöning, att jag har klarat mig. För om man inte är stark och har man inte de kunskaperna så klarar man inte heller att ha slöja. Till exempel om jag tar på mig slöjan och sen möts av att folk säger saker om den och går hem och tar av mig den. Då har jag fått IG på provet.

För Zeinab betyder det alltså att hon har klarat av ett steg i ett liv som praktiserande muslim. Hennes syster Aminah förklarar även hon genom jämförelser vad slöjan innebär. Hon säger att den är en trygghet och ett skydd: ”det är som att sova i en säng utan täcke... eller som för en banan utan skal. Skalet på bananen skyddar bananen, annars hade den ruttnat. Det värsta du hade kunnat göra mot mig är att tvinga mig att ta av mig slöjan”. Hon fortsätter: ”den skyddar mig också mot fördomar... till exempel med en kille, då har han inte sett mig, då måste han lära känna mig för mitt inre... sen när han får se mig som jag är så kommer inte han [ifrågasätta mitt utseende].” Aminah menar att det är för mycket som handlar om utseende och att det som är bra med slöjan är att den gör så att en värdesätter sig själv. Emma har också liknade tankar kring slöjan.” Jag vill inte att det skall finnas en skönhetsysteri runt mig, att jag är delaktig i det. Jag vill inte bli dömd för mitt utseende eller min kropp... Folk skall kunna se bortom det.” Jag frågar henne om det känns befriande och hon svarar ”ja det gör det... många säger att det är en förtryckande symbol, men för mig är det inte det, för mig är det en feministisk symbol, jag är inte ett sexobjekt... jag bestämmer vem som skall titta på mig.” Nasim säger något liknande och menar att det bara är hennes man som får njuta av hennes yttre.

Leila berättar att innan hon tog på sig slöjan, talade hon om för alla i klassen att hon hade bestämt sig för att göra det. Så de var förberedda, men trots det kom det

frågor som ”var det dina föräldrar som tvingade dig?” Hon säger att hon inte bryr sig så mycket om vad folk säger för det kommer de att göra oavsett om hon har slöja, ”det är min religion, jag respekterar vad Gud har att säga, för det kommer vi få belöning för senare, även om folk kanske ”snear”¹¹⁰, så har jag tålamod, jag bryr mig inte vad ni säger för jag har Gud med mig.”

Zeinab håller med henne och menar att det är ”svårt att göra folk nöjda, standaren för vad som är normalt är olika, tar man tio personer och frågar vad som är normalt för dig... ingen lär säga likadant... man går efter vad du [vad man själv] vill och inom religionen har Gud bett oss att ha slöja. Hade det inte varit bra för mig så hade Gud aldrig bett mig att ha slöja...” Hon säger att hon litar på Guds regler och tror det är de rätta. Hon förklarar med en liknelse ”... samma sak om du vill bli medlem i en bowlingklubb och säger; ja jag vill bli medlem men jag vill inte betala... jag är muslim men jag vill inte ha slöja... det funkar inte... det går inte att gå dit och fixa egna regler.” Som människa har man ett val menar hon, och väljer man att vara praktiserande muslim så får man gå efter reglerna.

Innan Farah tog på sig sin slöja så använde hon utmanande kläder och mycket smink. Hon berättar att hennes familj till och med slog vad om när hon skulle ta av sig slöjan. Hon tog beslutet tillsammans med en kompis, men de drog ut på det i ett år. Farah berättar att hon länge velat göra det men varit nervös för vad omgivningen skulle säga. Hon säger att hon ibland undrar varför man skall ha den på sig men eftersom Gud har sagt det så säger hon inte emot. Hon berättar även att hon ville vara en av de starka tjejerna i Sverige som har slöja och är ute i arbetslivet. ”Jag är fortfarande den jag var förr...jag ville visa att det var jag och att det var okej att ha slöja.”

4.3.4 Hur informanterna vill att människor skall förstå islam

Jag frågar kvinnorna hur de tycker att människor skall förstå islam. Aminah menade att ”det enda jag tänker är att jag inte velat att någon skulle koppla muslim med islam. Gör jag något dumt, så vill jag att de skall förstå att Aminah gjorde den saken och inte alla muslimer... dem ser inte mig som människa... som människa gör man fel,

¹¹⁰ Snear är vad jag förstår det som en förkortning på när människor ”kollar snett”. Alltså ett sätt att förklara sitt missnöje med hjälp av en blick.

muslim eller inte muslim.” Nasim håller med och säger att hon inte tycker att det går att studera islam utifrån en muslim. Hon säger också att det enda som hon kräver är respekt och att hon får ha sina egna val.

När jag ställer frågan till Zeinab så tar hon upp media som exempel och över vilka människor de väljer ut för att representera islam. Antingen är det någon som knappt är troende och som försöker tala för alla muslimer genom att säga ”vi muslimer” eller menar hon ”går man åt andra hållet, hämtar en imam som har klänning och skägg och inte pratar svenska. Pratar man med en imam om samhällsfrågor, så får man ett svar enligt sharia, de extrema svaren... och då får man en dålig bild... plocka någon som har levt här, som kan det svenska samhället, kan islam, kan ett annat land...” Leila håller med och säger att människor ser till islam som en helhet och låter fel människor representera religionen. Zeinab inflickar att ”de är muslimer i matsalen”. Ja, säger Leila “jag äter inte gris, men jag går och mobbar någon... Det är inte riktiga islam, vill man verkligen lära känna islam så måste man gå till någon som är trogen.”

Det märks att Zeinab och Leila känner starkt inför den bild som ofta får representera islam. Zeinab pratar mycket om valet och Sverigedemokraterna. Hon menar att om någon från Sverigedemokraterna hade hängt med henne i en vecka så hade denne fått bort de fördomar som finns om muslimer som till exempel att muslimer skall ta över världen. ”Jag påsk pysslar, julpysslar och halloweenpysslar, jag förstår inte... i Libanon har vi inte sådana traditioner... han[Jimmy Åkesson] påstår att jag skall komma med mina traditioner och övertyga dig med min kultur... gå och umgås med folk som är muslimer...”

Farah säger att hon tycker om när människor frågar henne och kollar upp istället för att lita på vad media presenterar. Hon menar att problemet med bilden av islam är att det finns så mycket fördomar om religionen. Hon säger att hon vill att människor skall förstå islam som en kärleksfull religion och att den är perfekt, men hon menar att ”Muslimer däremot är inte perfekta.”

4.3.5 Samhällets påverkan på religiositeten

Jag frågar kvinnorna om de tycker att det negativa bemötandet påverkar deras förhållande till religion. Zeniab säger nej, för det gör henne ännu mer motiverad att

lära sig mer. Emma säger att hon ber mycket ute och menar att förr kunde hon sitta i gräset och sola och därför skall hon också kunna be där. Hon menar att om hon stänger sig inne på grund av människors rädsla så kommer de aldrig att lära känna eller förstå islam. Men hon känner själv att hon koncentrerar sig bättre på en plats där hon får vara i fred.

Med Aminah och Nasim diskuterar jag påverkan i förhållande till Sverige och deras föräldrars födelse-land. De menar att det hade varit annorlunda i Libanon och i Egypten. Aminah menar att i Libanon är det annorlunda för där är många fler muslimer. I Sverige behöver man påminnas och man behöver stödet. I Libanon är islam en del av livet och religionen finns med på alla plan i samhället, medan det i Sverige finns en uppdelning mellan hem, skola och moské. Nasim säger att religion blir mer privat, som muslim får hon kämpa för sin sak och att det känns som att samhället är emot henne. Hon fortsätter med att säga att det är lätt att hamna snett i Sverige. Genom att se hur andra klär sig så är det lätt att hamna i tankar om att man vill vara på det sättet. ”Man måste kämpa för att hålla sig på den rätta vägen”. Menar Nasim.

Farah berättar att hon tänker att flytten påverkade hennes föräldrar i det att religionen inte blir lika naturlig här som i Libanon. Själv känner hon att hon alltid har försökt anpassa sig, men hon har alltid varit troende och alltid varit stark i sin identitet, sin kultur och den hon är.

Zeinab berättar att på vintern infaller en bön på skoltid. Förr hade hennes lärare ett klassrum som hon kunde be i, men efter tag blev det för komplicerat att få tillgång till det. Så nu sitter hon på Caféet och ber. Leila tycker att det är ”pinsamt om någon kommer och pratar med en” men Zeinab har löst det och svarar ”nej men jag har oftast någon som är med, så om det kommer någon så kan hon prata...” Leila berättar att det på hennes förra skola fanns en våning där inga elever vistades, dit hon brukade gå för att be. På hennes nya skola finns inte det, men hon försöker så gott hon kan, annars tar hon igen den när hon kommer hem.

När jag pratar med Aminah och Nasim om samma sak så säger Aminah att det handlar om hur man är som person. ”Jag vill inte få andra att känna att islam är en börda, jag vill inte att min lärare skall känna att det är jobbigt...” Hon fortsätter att berätta att hennes idrottslärare har sagt att hon och hennes syster är de bästa muslimska eleverna, då de är med på gymnastiken medan det är många muslimska elever som tycker att det är svårt att förena detta med deras tro. Nasim menar att man

måste kunna anpassa sig till det land som man lever i på ett sätt som inte heller fördärvar den egna tron.

4.4 Syn på skolan, undervisningen och dess förmåga att skapa förståelse

När vi pratade om skolan så var de flesta av kvinnorna överens om att den undervisning som finns nu inte är tillräcklig. Nasim sa snabbt när jag ställde frågan att den var ”oseriös” och att hon inte ”tycker att religion skall undervisas i skolan om det skall göras på detta sätt.” Jag frågar henne vad hon menar och hon ger exempel på dåliga erfarenheter som hon har haft. En gång i skolan fick de se en film om islam, denna började med att det var mörkhåriga män med gevär som skrek ”Allahu akbar”(Gud är större). Sedan kom det en intervju med en muslim som inte var textad men som hon förstod. Den muslimska mannen berättade till exempel om hur rädd man skulle vara om kvinnor i krig men det var inget som kom fram i filmen. Jag frågade henne om hon aldrig sa ifrån när hon tyckte att islam blev fel presenterat i undervisningen. Hon berättade att hon gjorde det, men ibland så ville hon inte göra det då hon var rädd för att det bara skulle bli ännu värre. ”Det blir bara ytterligare en dålig bild om islam om man hoppar på.”

Både Aminah och Zeinab tycker att skolböckerna representerar en dålig bild av islam, antingen står det för lite i dem eller så är beskrivningarna orättvisa. Många av mina informanter upplever att de får tillrättvisa lärarna, därför måste läraren bli mer noggrann, helst i ett ämne som är så ”förstört” säger Aminah. Emma menar att det i allmänhet borde skapas större förståelse för religiösa människor. I skolan blir religion ofta något som är långt borta från eleverna och då skapas inte förståelse. Det blir ”dem där”. Emma menar att det är bättre om en representant för religionen kommer till skolan eller att det finns utrymme för öppna diskussioner i klassrummet, där man pratar om hur religion fungerar för individer och hur man lever sitt liv som religiös. Farah är inne på samma linje som Emma. Farah tycker att hennes undervisning har varit bra, men att det har varit för få timmar och eleverna hinner inte sätta sig ner och förstå religion. Hon önskar också att det togs in andra kunskaper än

böckerna. Hon menar att det hade varit bra om en imam eller präst kom till skolan och berättar om deras religion då ”en historia tar på en mer än vad en text gör...”

Leila ger ett exempel på varför det är viktigt med en förståelse när hon berättar att hon inte säger till sina svenska kompisar att hon skall gå till moskén. När hon säger detta fråga Zeinab förvånat varför, men Leila menar att hennes icke-troende vänner inte hade förstått.

De flesta av mina informanter tyckte att det behövs en förbättring i religionsundervisningen i allmänhet. Zeinab berättar att hon sett ett youtube-klipp med en judisk kille som inte vågade gå ut i sin kipa. ”Jag kände mig jätte dum att vi som muslimer kräver från andra att ni skall respektera vår religion, [men] så är vi lite dåliga på att respektera andra. Jag blev lite ledsen att han inte kunde gå ut med den... större press på oss muslimer... speciellt på oss kvinnor för vi är de enda som syns... mycket lättare om judiska män haft modet att gå ut...”

5 Analys

Mitt syfte med denna uppsats var att få kunskap om unga muslimska kvinnors religiösa identitet och deras erfarenheter av att tillhöra en minoritetsreligion i Sverige. En anledning till varför jag ville få kunskap om detta är på grund av att muslimska kvinnor ofta blir en symbol för förtryck i den ”västerländska” diskursen. För att kunna utmana stereotypa bilder som finns i rådande diskurser krävs det att muslimska kvinnor får berätta om deras förhållande till deras religion. Jag ville även knyta detta till skolan och problematisera *vems islam* som får ta plats i undervisningen. Den rådande diskursen ger en homogen bild av islam och tar bort rätten från muslimer att vara aktiva subjekt med en röst och principer som de inte vill skall bli trampade på. I denna del av uppsatsen presenteras analysen i tre delar: Den första delen behandlar kvinnornas relation till islam, den andra delen behandlar sedan hur de använder sin religiositet i förhållande till samhället och den tredje delen tar slutligen upp vikten av denna kunskap i skolan.

5.1 Kvinnornas religiositet

För att kunna få förståelse för hur det sekulära samhället kan påverka religiositeten hos troende muslimska kvinnor krävs det att man först och främst har en förståelse för vad det sekulära samhället är, men också vad religion kan ha för olika betydelser. En vanlig definition på vad som karakteriserar ett sekulärt samhälle är att kyrka och stat är åtskilda och att människor som Weber skriver, handlar efter rationella motivationer snarare än att motivera sitt handlande utifrån religiösa aspekter.¹¹¹ Mina informanter hade alla varit med om att de blivit ifrågasatta på grund av deras religion. Detta kan vara ett tecken på en oförståelse till religion i allmänhet i vårt samhälle. Åke Sander skriver till exempel att de problem som muslimer får möta, som är knutna till religion har att göra med att en del svenskar anser att religion inte skall synas i det

¹¹¹ Weber i Hunt, 2002, s 15-16

offentliga.¹¹² Sander menar att på grund av att det finns ett starkt ideal om sekularisering i Sverige så har många svenskar svårt för att förstå människor som är religiösa.¹¹³ Emmas familj är ett exempel på detta, där religiösa människor sågs som gammalmodiga. På grund av detta blev Emmas mamma upprörd när Emma konverterade, eftersom hon ansåg att detta inte kunde vara något Emma valt själv.

Vidare menar Peter L Berger att det sekulära samhället kan karakteriseras av att den funktion som religion hade att hålla samman en social gemenskap har försvunnit. Alltså: istället för att se religion som ett bevis på att man tillhör en grupp blir religion ett personligt val där individerna följer sin väg för att finna mening.¹¹⁴ Av alla kvinnor som var med i intervjun var det fyra stycken som var mer aktiva i moskén. Nasim menade att gemenskapen i moskén var viktigt då hon inte kände att hon hörde hemma i Sverige. Men även om moskén var en viktig del för den religiösa utvecklingen och gemenskapen så lades det betoning på att religionen var ett personligt val. Detta gjorde även Farah och Emma som var mindre delaktiga i moskéns aktiviteter.

En annan sak som karakteriserar det sekulära samhället är att religion blir bundet till det privata. Otterbeck skriver till exempel att den privata sfären är viktig för religionens utveckling.¹¹⁵ Jag tolkade det som att flera av mina informanter upplevde att religionen var mer privat i Sverige, än i deras föräldrars hemland. Den som visade ganska tydligt att hon höll sin religion mer privat var Leila. Hon förklarade att hon inte berättade för sina svenska vänner när hon skulle till moskén eftersom de inte skulle förstå. Hon försökte även hitta de mest privata platserna i skolan när hon skulle be. Nasim sa uttryckligen att religionen blev mer privat i Sverige och att man fick kämpa mer då man känner att samhället är emot en. Aminah tyckte att man i Sverige skiljer mellan olika platser som exempelvis hem, moské och skola, vilket hon menade var annorlunda i förhållande till Libanon där religion var en del av det dagliga livet. Men samtidigt som det fanns en tendens att knyta religion till det privata var det viktigt för några av dem att visa att de ville vara representanter för islam i det offentliga rummet. Exempelvis så bar alla mina informanter slöja. Klädeskoder menar Cesari är ett sätt att bryta det tryck på privatisering som finns i

¹¹² Sander, 2004, s 204-5

¹¹³ Sander, 2004, s 205

¹¹⁴ Berger i Hunt, 2004, s 15-16

¹¹⁵ Otterbeck, 2010, 37

”väst” och visa att man hänger sig helt till islam.¹¹⁶ Mina informanter visade att slöjan var en viktig del av deras liv som praktiserande muslimer. Jag tolkade det också som att de ville visa en motbild till de stereotypa bilder som finns om kvinnor med slöjan i samhället, där de ofta blir representerade som underkuvade. Mina informanter är utåtriktade samt att de genom skola och arbete är socialt engagerade.

Mina informanter ville också visa att de hade en stark relation med islam där deras tro var en del av deras vardagsliv och deras sätt att relatera till sina medmänniskor. Det var tydligt genom deras berättelser att de som Minganti informanter, främst identifierade sig som muslimer.¹¹⁷ För en del av dem hade islam funnits med dem sedan barnsben men de ville hela tiden betona att islam var ett eget val. Minganti menar att ett centralt tema för att ta agens är att visa att religionen är ett eget val.¹¹⁸ Mina informanters betoning på att deras pappor inte hade tvingat dem att ha slöja och att de genom sina handlingar var socialt aktiva tolkar jag som ett sätt att göra motstånd mot diskursen om den muslimska kvinnan som inaktiv och styrd av en patriarkal struktur.

Emma menade också att det var viktigt att hon till exempel vågade be på offentliga platser då hon kände att detta var ett sätt för omgivningen att bli vana vid islam. Det fanns dock bland några av informanterna, en upplevelse av en inre kamp i mötet med det sekulära samhället, där det finns ständiga påtryckningar på hur man skall se ut för att vara ”normal”. På så sätt var det också svårare, som Nasim uttryckte det, att hålla sig på ”den rätta vägen”.

Det är tydligt från mina informanters sätt att relatera till islam att religion till stor del hade en funktionell roll i deras liv. Yinger visar att när tron är funktionell så blir religionen ett system där tro och handling är sammanknutet men också att tron blir viktig för de svårigheter en människa kan tänkas möta i livet.¹¹⁹ Emmas tro stärkte henne när hon blev intagen på SIS hemmet. Hon såg det som en prövning från Gud och hon berättade att hennes tro ”gav [henne] styrka.” Farah berättade att islam var en del av hennes identitet och att hon hade kunnat ge upp saker för Gud utan att tveka. Emma visade även på hur islam ger henne struktur när hon sa att ”islam[avgör] många av de...praktiska sakerna i mitt liv.” Hon menade till exempel att islam

¹¹⁶ Cesari, 2005, s 53

¹¹⁷ Karlsson Minganti, 2008, s 141

¹¹⁸ Minganti, 2008, s 237

¹¹⁹ Yinger i Furseth & Repstad, 2005, s 34, 35

strukturerar hennes tid genom bönen, men även att det styrde henne i valet av kläder, mat och yrke.

5.2 Religiositeten och samhället

Det som Zeinab, Aminah, Emma och Farah upplevde ganska ofta, var att de blev ifrågasatta på grund av deras religion och deras klädsel. De fick småsinta kommentarer och frågor om ”de frös om öronen?” och de blev bemöta med misstanke när de steg på bussen. Emma fick uppleva hur människor ibland försökte ta hennes etnicitet ifrån henne. En man menade att så fort hon satte på sig slöja slutade hon att vara svensk. Emma fick också kommentarer av äldre damer om att hon skämde ut sig. Farah märkte skillnad på öppenhet i omgivningen efter att hon tog på sig slöjan. Hon hade numera en otrygg känsla och menade att hon kände sig exkluderad från majoritetssamhället. Farah gav också olika exempel på hur hon fick uppleva denna exkludering. En av historierna som hon berättade och som kan knytas till detta, var när den muslimska mannen som blev utsatt för trakasserier på tåget sa till henne att som invandrare och muslim kunde man inte försvara sig själv. ”Du skall alltid komma ihåg att detta inte är vårt land”, hade han sagt till Farah. Farah menade att som muslim var man fräntagen vissa rättigheter. Said har i *Orientalism* problematiserat och presenterat hur diskursen om ”orienten” och människor från ”orienten” kom att bli ett maktredskap för ”väst” att erhålla maktmonopol över ”öst”. På olika institutioner samlades kunskap om ”orienten” där man ofta, för att framhäva den europeiska identiteten, applicerade dåliga egenskaper på ”dem”.¹²⁰ I skapandet av denna diskurs var det alltså endast ”väst” som hade rätten att definiera sig själv samt ”de andra”. Människor från orienten fick aldrig tala och fick inte heller chansen att visa en annorlunda bild. Farah visar med sitt exempel att denna diskurs fortfarande lever kvar i samhället och reproducerar kunskap om ”oss” och ”de andra”. Islamofobin har sina rötter i Orientalismen, där man har en rädsla för islam och där man på grund av denna rädsla utövar olika former av kränkningar eller diskriminering mot muslimer.¹²¹

Att islamofobin och diskursen om muslimer som ”de andra” är stark i samhället kan också synliggöras i människors reaktion på slöjan. Emmas mamma

¹²⁰ Said, 2003, s 26,40,96,98

¹²¹ Otterbeck & Belevander, 2006 , s 28, Ouis & Roald, 2003,s 23

tyckte att slöjan var en symbol för förtryck. Leila berättade att bland de första frågorna hon fått när hon tog på sig slöjan var om hennes pappa hade tvingat henne. Slöjan har länge varit, och är fortfarande, det klädesplagg som väcker många diskussioner. Leila Ahmed menar att slöjan först blev en viktig symbol under kolonialism.¹²² Genom att peka på slöjan som en symbol för kvinnoförtryck kunde koloniserarna visa på vikten av att ”rädda” de muslimska kvinnorna från den kultur som på ett ”tydligt” sätt utövade kvinnohat.¹²³ Mina informanter bekräftade att detta sätt att se på slöjan fortfarande finns kvar i många människors sätt att tänka. Samtidigt var det viktigt för mina informanter att visa att deras val inte hade någonting att göra med tvång och särskilt inte från deras pappor. Zeinab och Aminahs pappa, till exempel, ville inte att de skulle ta på sig den, medan de själv hävdade att det var en del av att praktisera sin tro fullkomligt. Zeinab beskrev det genom att jämföra slöjan med det nationella provet i skolan och hon såg det som en belöning man får efter att ha förberett sig en lång tid. Både Zeinab och Farah menade också att de litade på vad Gud hade föreskrivit dem att göra. Zeinab sa ”hade det inte varit bra för mig hade Gud aldrig bett mig att ha slöja...”

Förutom att de ansåg att det var en plikt från Gud så fanns det också en tanke om att slöjan skyddade från saker i samhället som kan skada en. Aminah menade till exempel att slöjan var ett skydd mot samhällets skönhetsideal och från att bli dömd utifrån sin kropp. Detta tyckte även Emma. Emma såg slöjan som en markör på att det var hon som bestämde vem som skulle få se henne. Hon ville inte vara delaktig i en skönhetsysteri och bli dömd på grund av hennes utseende. Mina informanters sätt att betona att slöjan var ett personligt val och även att använda den som ett redskap för att gå mot samhällets tryck på skönhet och utseendefixering, liknar det som Minganti's informanter uttrycker i hennes bok *Muslima*. För dem liksom mina informanter var det viktigt att leva efter ”sann islam” varje dag. Att bära slöja var en del av denna strävan, där det, som Minganti skriver, är viktigt att det finns ett rätt religiös motiv för att bära den.¹²⁴ Detta är något som mina informanter tydligt visar då de lägger stor vikt på att slöjan är något som Gud bett dem att bära.

Leila och Farah var två av de kvinnor som tog på sig slöjan ganska nyligen. Leila berättar att hon först varit orolig för hur det skulle gå med jobb och hur människor

¹²² Ahmed, 1992, s 129

¹²³ Ahmed, 1992, s 129

¹²⁴ Minganti, 2008, s 232-4

runt omkring henne skulle reagera. Men det gick bra och nu var hon tacksam för att hon tagit på sig slöjan. Farah berättade att hon gått från att ha klätt sig väldigt utmanade till att bära slöja. Farah hade alltid känt att det var något som hon ville göra men var nervös för omgivningens reaktioner. Hon tog till slut på sig den eftersom det är något Gud har ordinerat henne att göra men också för att hon ville visa att hon var en av de starka tjejerna i Sverige som bar slöja och var ute i arbetslivet. Denna oro som Farah och Leila uttryckte var också något som Sixtenssons informanter tog upp. I hennes studie menade kvinnorna att de trodde det var svårare att komma in på arbetsmarknaden när man bar slöja och att det därför krävdes mer styrka och mod av dem.¹²⁵

Av resultatet att döma så finns det alltså en spänning mellan hur en del människor definierar kvinnor med slöja och för mina informanter som har en helt annan förståelse för slöjan. För dem är inte slöjan en symbol för ett patriarkalt förtryck utan först och främst ett bevis på religiös vördnad och fullbordan av plikter. För det andra är den för många av mina informanter ett sätt att stå mot det kvinnoförtryck som finns i de ”västerländska” samhällena, där man blir dömd utifrån sin kropp. Detta kan sättas i relation till det som bland annat Otterbeck och Roald skriver om. Roald tar till exempel upp begreppet *relativ kulturalism* som är en strategi som individer som har en minoritetsreligioner kan ta till, där man håller fast vid traditionella normer för att stå mot påtryckningar som exempelvis sekularisering.¹²⁶ Otterbeck skriver att man ”konserverar” religiösa uttryck som fanns i hemlandet och väljer att stå fast vid dessa även i det nya landet.¹²⁷ Även om Otterbeck diskuterar detta utifrån en immigrant situation och mina informanter är födda eller har levt större delen av sitt liv i Sverige, så kan det ändå vara intressant att dra paralleller till just detta med hur vissa religiösa symboler får ett stark fäste bland unga muslimska individer. Dessutom skriver Göran Larsson att det är unga muslimer som ofta känner att de har en dubbel identitet, där det lätt kan uppkomma en känsla av utanförskap. För att bearbeta denna känsla så kan en del unga välja att betona sin religiösa och kulturella bakgrund mer tydligt och slöjan som Bergenhorn, Dannenberger, Halldén m.fl. i *99 frågor om islam* skriver, blir en form av identitetsskapande.¹²⁸ Mina informanter, vars föräldrar kom från något annat land än Sverige, berättade till

¹²⁵ Sixtensson, 2009, s , 39, 42

¹²⁶ Roald, 2009, s 37

¹²⁷ Otterbeck, 2010, s 42

¹²⁸ Larsson, 2003, s 67-8, red. Hjärpe, 2004, s 57

exempel att det inte var något konstigt att bära slöja i dessa länder, eftersom alla gjorde det där. Slöjan kan alltså även ses som ett sätt att stärka det kulturella och religiösa arvet i en kontext där en har en religionstillhörighet som är i minoritet.

Men Otterbeck skriver också att många muslimer i Sverige har en sekulär syn på hur man skall leva med islam och hur det går att utöva den i vardagen. Mina informanter kände inte att det var något större problem med att utöva sin religion i Sverige. Zeinab och Leila menade att de hade hittat strategier för att kunna utföra sin plikt att be även om bönetiderna infaller på tider då de är i skolan. Aminah menade att man skulle anpassa sig till det land man bodde i och sa att hon inte ville att islam skulle vara en börda för andra. Genom detta visade de alltså att de dels genom att bära slöja betonade ett kulturellt arv men också att de omformade saker i religionen och anpassade sin religiösa praktik till livet i Sverige.

Trots att mina informanter ofta upplevde att de blev i ifrågasatta på grund av deras religion var detta inte något som de alltigenom upplevde som negativt. De visade alla med sina handlingar att de var starka och att de ville prata om deras religion. Zeinab menade till exempel att så länge hon har en mun och kan prata så kan hon också ställa frågor om saker som hon undrar över. Aminah menade också att människors frågor triggade henne till att lära sig mer om islam. Även för Farah och Emma fanns en stark vilja att visa att de ville att människor skulle fråga dem om islam så att de på det sättet kunde bistå med en annan bild än exempelvis den media bild som de tyckte var dålig. Detta visar också Sixtenssons informanter där de genom att ständigt bistå med andra berättelser till verbala kränkningar visade att de sökte strategier för att presentera sig själv.¹²⁹ Mina informanter uttryckte genom exempel från verkligheten att de inte tog emot vad som helst. Dock så fanns det ändå en tendens att se en del saker som ”normaliserande” då en del kommentarer och frågor slutade att förvåna dem.

Informanterna visade också att det ansåg att de tycker att det finns en brist på bra representanter för islam i samhället. Cesari menar att en orsak till att förhållandet mellan islam och vissa länder i ”väst” kan vara problematiskt är att det finns för få utbildade muslimska ledare som kan fungera som en brygga mellan icke-muslimer och muslimer.¹³⁰ Zeinab var upprörd över vilka som fick representera islam i olika sammanhang. Hon menade att det var viktigt att någon som var kunnig i islam, men

¹²⁹ Sixtensson, 2009, s 68

¹³⁰ Cesari, 2006, s 133

som också förstod sig på det svenska samhället, fick ta mer plats i media. Leila höll med Zeinab och menade att problemet låg i att man ser islam som något enförmigt och låter någon som inte praktiserar islam att presentera religionen. Både Zeinab och Leila uttryckte alltså kritik till att islam blir sett som homogent, samtidigt som det fanns en viss antydning hos dem att de själv ansåg att de hade den rätta synen på islam.

Aminah uttryckte att hon önskade att människor inte kopplade muslimska individer med islam. Hon sa att ”gör jag något dumt, så vill jag att de skall förstå att Aminah gjorde den saken och inte alla muslimer... dem ser inte mig som människa... som människa gör man fel.” Aminah kände alltså att hon och många muslimer inte blir sedda som individer. Att osynliggöra och generalisera muslimska individer är ett uttryck för islamofobi. Som Fazlhashemi visar är en vanlig islamofobisk föreställning att förklara islam som en enhet där muslimer blir sedda som en homogen grupp. Denna grupp blir också förstådda som att representera våld och fundamentalism.¹³¹ Fazlhashemi samt Otterbeck och Bevelander visar också att diskrimineringen mot muslimer är utbredd. Muslimer blir utsatta för både fysisk och verbal kränkning, men också diskriminering på exempelvis arbetsmarknaden på grund av deras religion.¹³² Som ovan nämnts var detta en oro som fanns hos några av kvinnorna och Farah menade till exempel att ingen anställer en kvinna som har slöja.

5.3 Relevansen för skolan och lärare

I Otterbeck och Bevelanders studie *Islamofobi* visar de att muslimska ungdomar generellt är mer utsatta för kränkningar än vad andra ungdomar är.¹³³ För att möta detta behövs det en bredare kunskap och förståelse för islam. Mina informanternas berättelse vittnar också om att det behövs en annan infallsvinkel i religionsundervisningen i skolan. Det är i skolan som vi kan bygga upp en moralisk grund för elever där de får tillfälle att vidga sin ”horisont” och att därigenom få en större förståelse för det som är främmande för dem. Emma berättar att hon anser att i skolan blir religion ofta presenterat som något långt borta där de som är religiösa blir ”dem där”. Genom detta tillvägagångssätt bildas ingen förståelse och eleverna får

¹³¹ Fazlhashemi, 2009, 288-289

¹³² Otterbeck & Belevander, 2006, s 54, Fazlhashemi, 2009, s 291

¹³³ Otterbeck & Belevander, 2006, 54

svårt att relatera till religion som fenomen men även människor som är religiösa. Genom att använda sig av M Grimitt skriver Furenhed också om detta och menar att det som Emma ger exempel på, att man i skolan får religion presenterat som något avlägset, kan göra att religioner blir något främmande och att det finns en stor risk att fördomar växer.¹³⁴ Om man istället ägnar en del av religionsundervisningen till att eleverna får *lära sig av* religioner, så tvingas de in i att reflektera över nya sätt att tänka, genom att de utmanas och möter livstolkningar och värderingar som är olik deras egna. Detta kan till exempel uppnås genom att elever får tillfälle att möta religiösa individer som själva berättar om deras religiositet och livssyn.¹³⁵ Detta var också något Farah tyckte var viktigt och menade att elever lär sig bättre om läraren låter en människa komma in och berätta om religion då ”en historia tar på en mer än vad en text gör”.

Många av mina informanter tyckte inte att religionsundervisningen var adekvat i nuläget. Nasim menade till och med att den var oseriös och att hon inte tyckte att religion skulle undervisas i skolan om det skulle göras på det sättet som hon hade upplevt. Hon hade dåliga erfarenheter av lärare som hon ansåg inte visste vad de pratade om. Hon exemplifierade även genom att berätta om en film som hon och hennes klasskompisar en gång fick se. I denna var det tydligt att det var människor som hade en extrem tolkning av islam som fick företräde och fick ta plats i ett klassrum i Sverige. Detta bidrog till att Nasim hade en misstänksam inställning till alla religionslärare. Här är pedagogens roll viktig. Skogar skriver att som religionsdidaktiker skall man vara bra på att ställa frågor. Detta innebär också att man ställer frågor till det läromedel man väljer att använda för att själv få förståelse för vad det är man lär ut.¹³⁶ Film är ett bra redskap i undervisningen men man bör som pedagog då också ha kunskap om vad den presenterar. Här är det också som Skogar skriver, viktigt att man ställer frågor till den livsföreställning man väljer att presentera i klassrummet för att kunna problematisera detta för eleverna.¹³⁷

Både Zeinab och Aminah visar på ytterligare exempel på detta genom att peka på skolböckernas otillräcklighet. De ifrågasatte varför vissa saker fanns med i skolböckerna och andra inte. Detta kan knytas dels till det som Härenstam skriver om problematiken med kunskapssyn i skolböcker och även Svingbys problematisering av

¹³⁴ Furenhed, 2000, s 117,132

¹³⁵ Furenhed, 2000, s 117, 132

¹³⁶ Skogar, 2000, s 112-113

¹³⁷ Skogar, 2000, 112-113

vems kunskap som blir representerad i skolan. Härenstam menar i *Kan du höra vindhästen?*(2007) att en problematik med kunskapssynen i skolböcker är att de baseras på författarens värderingar vilket påverkar urvalet av kunskap.¹³⁸ Vidare skriver han i *Skolboksislam* (2003) att skolan och böckerna i skolan ofta har en avgränsad förmåga att ge eleverna det sammanhang och tillfälle för inlevelse som krävs för att förstå andra kulturer.¹³⁹ Detta var också något som Farah upplevde var ett problem då hon tyckte att religionsundervisnings-timmarna var för få och att det var svårt att sätta sig in i alla religioner. Det som blir problemet med att elever inte får chans att se ett sammanhang blir att kunskapen om religioner blir ytliga. Detta bidrar i sin tur att kunskapen om exempelvis islam blir, som Härenstam skriver, beroende av faktorer som till exempel massmedia och den förförståelse som skapas där.¹⁴⁰ Härenstam menar att bilder av islam idag ofta kopplas samman med krig och våld i muslimska länder¹⁴¹ vilket innebär att det är viktigt att skolan kan förmedla motsatsbilder. Som pedagog bör man också ha insyn och förståelse för mediebilderna för att på så sätt kunna nyansera kunskapen om islam. Detta går i linje med vad Härenstam skriver när han menar att pedagogens uppgift är att öppna möjligheter för elever att möta nya ”horisonter” och på så sätt bredda deras verklighetsuppfattning samt deras förmåga att förstå att det finns andra sätt att se på världen.¹⁴² Ett exempel på hur undervisningen kan läggas upp när man arbetar med olika religioner är att läraren låter eleverna skriva egna noveller där de får reflektera över hur det är att leva sitt liv som religiös.

En annan som tar upp problematiken kring vems kunskap som får företräde i skolan är Svingby som menar att “kunskap är [alltid] någons kunskap”.¹⁴³ Svingby menar att det är en grupp människor i samhället som har dominans över vilken kunskap som skall presenteras i skolan. Än om Svingbys *Sätt kunskapen i centrum!* och Härenstams *Skolboksislam* är två böcker med några år på nacken så vittnar dem om hur viktigt det är för pedagogen att reflektera över vad det är en lär ut och hur en gör det. Det behövs en nyanserad kunskap som visar på olika synsätt, och det behövs ett större perspektiv från individen där vi inte endast får kunskap om religion från religiösa experter eller att kunskapen styrs av en dominerande majoritet i samhället.

¹³⁸ Härenstam, 2007, s 133

¹³⁹ Härenstam, 2003, s 6

¹⁴⁰ Härenstam, 2003, s 6

¹⁴¹ Härenstam, 2003, s 57

¹⁴² Härenstam, 2007, s 136-7

¹⁴³ Svingby, 1987, s 11

Det handlar inte endast om islam utan alla religioner. Zeinab var en av de informanter som betonade att andra religioner måste synas mer i allmänhet. Hon gav exempel på ett youtube-klipp, där en judisk kille inte vågade gå ut med sin kipa. Hon hade blivit ledsen för att hon kände att det fanns så lite respekt för religion. Hon menade också att andra religiösa människor måste ut och visa sig mer. Det hade även underlättat för henne och andra muslimska kvinnor menade hon, då de inte hade varit de enda som genom sin klädsel representerade en religiös tillhörighet.

Det krävs alltså en större förståelse i skolan för religiösa uttryck. I Lgr 11 står det att ett centralt innehåll är att behandla ”konflikter och möjligheter i sekulära och pluralistiska samhällen till exempel i frågor om religionsfrihet...”¹⁴⁴ Även om vi bor i ett sekulärt samhälle så är det många av oss som är religiösa och ser religion som en viktig del av livet. Otterbeck skriver till exempel att ett resultat av sekularisering och tryck på individualisering är att religion blir mer privat.¹⁴⁵ Så även om det inte är en kollektiv gemensam sak så är religion fortfarande viktigt för många individer. Som det står i citatet från Lgr 11 är det viktigt att visa för eleverna vilka möjligheter och rättigheter det finns för religiösa människor i Sverige. Det som både Sander och Larsson diskuterar är att troende inte möts med förståelse. Detta på grund av att tanken att Sverige är sekulariserat är så stark att man har svårt att förstå varför människor väljer att vara religiösa.¹⁴⁶ Detta är också ett resultat av okunskap¹⁴⁷ och det är av vikt att vi skolan skapar denna kunskap och denna förståelse. Som Furenhed skriver har vi ett ansvar att våga utmana eleverna och se dem som meningssökande människor¹⁴⁸ för att de skall få tillfälle att bredda sina horisonter och på så sätt utmana gamla fördomar och rådande diskurser. Men också för att själva konstruera sin identitet.

¹⁴⁴ Lgr 11, s 189

¹⁴⁵ Otterbeck, 2010, s 37

¹⁴⁶ Sander, 2004, s 204-5

¹⁴⁷ Larsson, 2003, s 70

¹⁴⁸ Furenhed, 2000, s 138-139

6 Avslutande reflektion

När jag inledde uppsatsen var min tanke att jag skulle följa upp en mindre studie som jag gjorde för 3 år sedan. Den handlade om kvinnors erfarenheter av flykt. Denna gång ville jag skriva om muslimska kvinnors religiösa identitet och hur den påverkades dels av flykt men också av att bo i Sverige. Jag fick i ett tidigt stadium uppleva att det inte var lätt att få kontakt med äldre kvinnor som ville berätta om sin religiositet. Däremot var det många unga kvinnor som ville dela med sig av sina tankar och erfarenhet. När jag började reflektera över mitt blivande yrke, mina erfarenheter av praktik, mina visioner om vad det är jag vill arbeta med, hur jag vill arbeta med det och framförallt vad jag vill arbeta *mot* så föll bitarna på ett naturligt sätt på plats. Min problemformulering modifierades och blev således: *hur påverkas muslimska kvinnors religiositet av att bo i Sverige och i mötet med det sekulära samhället?*

Varför det är viktigt för mig att arbeta med dessa frågor kan ses i ljuset av min bakgrund. Jag har växt upp i en stad där många människor har en negativ inställning till muslimer. Detta har jag fått erfarenhet av under min skolgång men även senare i mitt yrkesliv (inte som lärare) där jag har haft ständiga debatter med kollegor som har en hotfullbild av muslimer. Vanliga beskrivningar jag möter är att muslimer är fanatiska och kvinnoförtryckande. Syftet med uppsatsen var att visa på en motbild till den negativa bild som det finns i vårt samhälle om muslimer. Det är vidare viktigt för mig som individ men även i mitt yrke att låta kvinnor representera denna motbild. Anledningen var framförallt att jag anser att muslimska kvinnor ofta blir en symbol för förtryck i den ”västerländska” diskursen om muslimer men också att kvinnor i allmänhet är underrepresenterade på alla sektioner i samhället.

Under mina fältstudier insåg jag vikten av att religionsundervisningen måste läggas upp på ett annat sätt. Som mina informanter berättade är det viktigt när man behandlar ett ämne som islam, att läraren inte endast förlitar sig på läroböckerna utan problematiserar dess innehåll. Undervisningen måste knyta an till samtidsislam i det

svenska samhället och det är min förhoppning att denna uppsats kan fungera som ett sådant komplement. Här är det också på sin plats att ge förslag till vidare forskning. Det behövs fler studier om hur människor som är religiösa lever i Sverige. Det hade till exempel varit intressant att göra en jämförande studie mellan olika religiösa grupper. Genom studier som denna kan man som pedagog få inspiration till att söka sig utanför skolans väggar och skolbäckernas pärmar.

Vidare är det viktigt att problemet med diskriminering, kränkning eller intolerans på grund av religiös tillhörighet tas på stort allvar. Genom mina intervjuer kom jag i kontakt med sex kvinnor som alla bekräftade hur befäst islamofobin är i vårt samhälle. De, liksom min elev vars berättelse gavs i inledningen av denna uppsats, blir utsatta för verbala kränkningar på grund av att de är muslimer. Det finns lagar och förordningar i Sverige som säger att vi inte skall diskriminera på grund av exempelvis religiös tillhörighet, dessutom finns det religionsfrihet, med rätten att fritt utöva sin religion. Empirin och litteraturen visar att presentationen av islam och muslimer är ett problem. Diskursen om ett ”vi och dem” lever vidare och utövar makt på olika instanser i samhället. Den verkar bland annat i exemplet med Farah och mannen på tåget, där muslimer blir fräntagna rättigheten att stå upp för sig själv. En makt att tysta utan att ens behöva utöva en aktiv handling för att tysta. Den fungerar genom yttrande och glåpord, där diskursen har makt över icke-muslimers sätt att tänka och bete sig. Den har makt i skolan där läraren följer skolböcker som ibland visar en enhetlig bild av islam. I ett ämne där det krävs att man nyanserar kunskapen, är det därför nödvändigt att lärare skaffar sig verktyg för att kunna göra detta. Vi måste gå utanför den bundna kontexten. Vi måste våga vidga våra horisonter, ta hjälp av andra individer, men framförallt att utmana eleverna till att förstå andra livssätt än deras egna. Det är för mycket i skolan som handlar om att följa strukturer och normer. Det som det egentligen skall handla om är att lära med hjärtat och även att lära ut med hjärtat. Muslimer måste få rätten att definiera sig själva, de måste få rätten att definiera sitt islam och de måste framförallt ha rätten att leva under samma premisser som icke-muslimer.

Slutligen så var detta arbete viktigt för att jag ville lyfta kvinnors röster. Jag fann kvinnor som inte ville något annat än att tala. De har insett vikten av att höras i en värld som inte alltid tillåter dem att göra det. Därför vill jag avsluta denna uppsats med ett citat från Farahs facebook sida:

You look at me and call me oppressed,
Simply because of the way I'm dressed,
You know me not for what's inside,
You judge the clothing I wear with pride,
...My body's not for your eyes to hold,
You must speak to my mind, not my feminine mold,
I'm an individual, I'm no mans slave,
It's Allah's pleasure that I only crave,
I have a voice so I will be heard,
For in my heart I carry His word,

Citatet är beskrivande för vad många av mina informanter kände och upplevde. De vill inte bli dömda på grund av hur de var klädda, de vill ses som de individer de är, med drömmar, framtidsvisioner, kärlek och livsglädje. Samtidigt har de också en stark tillit till Gud och deras tro är en stor del i deras liv och identitet.

Källförteckning

Bibliografi :

Ahmed, Leila (1992) *Women and Gender in Islam- Historical Roots of Modern Debate*. Bookcrafters, Inc: Chelsea.

Bailey, Carol (2007) *A Guide to qualitative Field Research*. 2nd edition. Sage Publications Ltd. London.

Bryman, Alan (2008) *Social Research Methods*. Third edition. Oxford University Press Inc: New York.

Cesari, Jocelyn(2006) *When Islam and Democracy meet- Muslims in Europe and in the United States*. Palgrave macmillan: New York.

Esposito, John L (2001). *Islam-Den raka vägen*. Studentlitteratur: Lund

Fazlhashemi, Mohammad (2008). *Vems islam- De kontrastrika muslimerna*. Mån-pocket: Stockholm.

Franck, Olof (2003) *Domens eller hjärtats etik?- Moral och människosyn i skolans värld*. Lund: Studentlitteratur.

Furseth, Inger & Repstad Pål, *Religionssociologi – en introduktion*. 2005. Liber Ab. Korotan Ljubljana

Furenhed, Ragnar (2000). 'Undervisning och förståelse-Exemplet religionskunskap' i Edgar Almén, Ragnar Furenhed, Sven G. Hartman & Björn Skogar, *Livstolkning och värdegrund- Att undervisa om religion, livsfrågor och etik*, Lindköpings universitet: Lindköping

Hjärpe, Jan (red) (2008). *99 frågor om islam och något färre svar*. Leopard förlag: Stockholm

Hunt, Stephen J (2002) *Religion in Western Society*. Palgrave: New York

Härenstam, Kjell(2007) *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik-om konsten att välja kunskap*. Studenlitteratur: Malmö.

Härenstam , Kjell(2003) *Skolboksislam- Analys av bilden av islam i läroböcker I religionskunskap*. Göteborgs Universitet: Göteborg.

Karlsson, Minganti, Pia (2008) *Muslima- Islamisk väckelse och unga muslimska kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*. Carlssons Bokförlag: Stockholm.

Kitzinger, Cecila (2005). 'Feminist Approaches' i *Qualitative Research Practice*. Ed. Seale, Clive, Gobo, Giampietro, Gubrium, F Jaber & Silverman, David. Sage Publications Ltd: London.

Narayan, Uma.(2000) 'Essence of Culture and a sense of History: A feminist Critique of Cultural Essentialism' i *Decentering the center philosophy for multicultural , postcolonial, and feminist world*.Ed. Nayaran, Uma and Harding, Sandra.Bloomington Indiana University Press

Nietzsche, Friedrich (2001) ' On Truth and Lying in a Non-Moral Sense' i *The Norton Anthology- Theory And Criticism*. Ed. Vincent B. Leitch. W.W. Norton & Company Inc, Sid 874-884. 2197-2208. New York.

Otterbeck, Jonas & Bevelander, Pieter(2006) *Islamofobi- en studie av begreppet, ungdomars attityder och unga muslimers utsatthet*. Forum för levande historia: Stockholm.

Otterbeck, Jonas (2010) *Samtidsislam- Unga Muslimer i Malmö och Köpenhamn*. Carlssons Bokförlag: Stockholm

Otterbeck, Jonas (2000) *Islam, muslimer och den svenska skolan*. Studentlitteratur: Lund.

Ouis, Pernilla & Roald, Anne Sofie (2003) *Muslim i Sverige*. Scandbook AB: Smedjebacken

Plüss, Caoline, (2009) 'Migration and the Globalization of Religion' i "The Oxford Handbook of the sociology of religion. Ed Peter B. Clarke. Oxford University Press Inc: New York.

Rapley, Tim (2005) 'Interviews' i *Qualitative Research Practice*. Ed. Seale, Clive, Gobo, Giampietro, Gubrium, F Jaber & Silverman, David. Sage Publications Ltd: London.

Roald, Anne Sofie, (2009) *Muslimerna i Nya Samhällen – om individuella och kollektiva rättigheter*. Daidalos AB: Göteborg

Said, Edward W (2003). *Orientalism*. Penguin Classics: London.

Sander, Åke (2004) "Muslims in Sweden" i Anwar, Muhammad, Blaschke, Jochen & Sander, Åke *State Policies Towards Muslim Minorities- Sweden, Great Britain and Germany*. Edition Parabolis: Berlin.

Sixtensson, Johanna (2009) *Hemma och främmande i staden-kvinnor med slöja berättar*. Malmö Högskola, Institutionen för urbana studier: Malmö

Skogar, Björn (2000) 'Stormens Öga' i Edgar Almén, Ragnar Furenhed, Sven G. Hartman & Björn Skogar, *Livstolkning och värdegrund- Att undervisa om religion, livsfrågor och etik*. Lindköpings universitet: Lindköping

Taghuchi, Lenz, Hillevi (2009) *In på bara benet- En introduktion till feministisk poststrukturalism*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.

Kompendium :Islamologi ISLB52: Det muslimska Europa, HT 2010:

Ambjörnsson, Ronny (1994). *Öst och Väst-Tankar om Europa mellan Asien och Amerika*. Natur och Kultur: Stockholm

Cesari, Jocelyn(2010). 'Securitization of Islam in Europe' i *Muslims in the West after 9/11-Religion, politics, and law*. Routledge: New York.

Internet:

<http://www.aaanet.org/issues/policy-advocacy/upload/AAA-Ethics-Code-2009.pdf> s 2 hämtad 2010-04-28

<http://www.aaanet.org/issues/policy-advocacy/upload/AAA-Ethics-Code-2009.pdf> s 3-4 hämtad 2010-04-28

<http://durkheim.uchicago.edu/Summaries/forms.html> hämtad 2011-04-01

Kvale, Steinar http://books.google.com/books?id=IU_QRm-OEDIC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false hämtad 2011-04-28

Övrigt:

Läroplan för grundskolan, förskoleklass och fritidshem 2011, Lgr 11. Rapport hämtad 2011-06-12 i pdf format på <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575>

Carlbom, Aje, Hedin, Ulla-Carin & Månsson, Sven-Axel 'Religion och social förändring. En introduktion' i *Socialvetenskaplig tidskrift* 3-4, 2009, Pdf hämtad 2011-06-12 på:

<http://svt.forsa.nu/Documents/Forsa/Documents/Socialvetenskaplig%20tidskrift/Artiklar/2009/Innehåll/religion%20och%20social%20förändring,%20en%20introduktion%20av%20Aje%20Carlbom,%20Ulla-Carin%20Hedin%20och%20Sven-Axel%20Månsson.pdf>

Intervjuguide

Bakgrund

1. Berätta om dig själv
2. Var är du född? Ålder, civilstatus? Lite om er bakgrund? Föräldrar? Religiös inriktning.
3. Arbete här? Studier?
4. Religiös uppväxt?
5. Islams betydelse, vad betyder islam för dig?

Att vara muslim i Sverige

1. Bemötandet från myndigheter/från svenskar?
2. Hur är det att utöva religion i Sverige? Vilka problem kan man stöta på? Vilka fördelar har man som religiös?
3. Hur går det t.ex. att följa plikterna? Ex be?(tidebönen) fasta? Andra religiösa aspekter; ”islamiska” kläder, exempelvis synen på slöja(berätta mer om slöjans innebörd)
4. Besök i moskén. Berätta om det. Skillnad/likhet, tillgänglighet!
5. Vikten av religiöst ledarskap? Vem lyssnar man på
6. Vad tycker du människor i Sverige har för syn på religion?
7. Hur upplever du att människor förstår islam här? Påverkar det ens förhållande till sin religion? Hur vill du att människor skall förstå islam?
8. Finns det religiösa organisationer för kvinnor i närheten? Vad bidrar de till?
9. Förändring av det egna förhållandet till religion? Har du känt att din relation till Gud har förändrats? Hur?
10. Hur tycker du att man kan arbeta i skolan om religion för att motverka islamofobi och främlingsfientlighet?

Framtid

1. Hur ser du på din framtid? (familj/livet)
2. Vad är viktigt för dig i livet? Vad måste finnas med för att få ett meningsfullt liv?
3. Förhållandet till religion i framtiden?